

สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

โครงการปรับปรุงประสิทธิภาพการเรียนการสอนของครูประถมศึกษา เป็นโครงการฝึกอบรมครูประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติทุกคนทั่วประเทศอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานโครงการรับความช่วยเหลือ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ โดยเริ่มพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2526 ได้ผ่านการทดลองใช้ในการฝึกอบรมนำร่องใน 6 จุดฝึกอบรมตามภาคภูมิศาสตร์ ในปี พ.ศ.2528 และได้ใช้ฝึกอบรมครูประถมศึกษาทั่วประเทศพร้อมกัน ในปี พ.ศ.2529 แล้ว การวิจัยในหัวข้อ "การประเมินการฝึกอบรมครูตามโครงการปรับปรุงประสิทธิภาพการเรียนการสอนของครูประถมศึกษา เขตการศึกษา 11" นี้ เป็นการวิจัยเชิงประเมินและเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินการฝึกอบรมครูตามโครงการนี้ทั่วประเทศ ผู้วิจัยได้วางแผนและดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินกระบวนการฝึกอบรมครูตามโครงการปรับปรุงประสิทธิภาพการเรียนการสอนของครูประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 11
2. เพื่อประเมินพฤติกรรมในการจัดการเรียนการสอนและพฤติกรรมด้านคุณธรรมของครูประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 11 ภายหลังจากการฝึกอบรม
3. เพื่อศึกษาพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนในห้องเรียนโรงเรียนประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 11 ภายหลังจากการฝึกอบรม

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ดำเนินการฝึกอบรม และครูประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ในเขตการศึกษา 11 ซึ่งจำแนกตามขอบเขตของการวิจัยได้ดังนี้

1. ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการประเมินกระบวนการฝึกอบรม ประกอบด้วย ผู้ดำเนินการฝึกอบรมระดับอำเภอ จำนวน 20 คน และครูประถมศึกษาผู้เข้ารับการฝึกอบรม จำนวน 389 คน

2. ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการประเมินพฤติกรรมในการจัดการเรียนการสอน และพฤติกรรมด้านคุณธรรมของครู ภายหลังจากการฝึกอบรม 4 เดือน ได้แก่ ครูประถมศึกษาที่ผ่านการฝึกอบรมแล้ว จำนวน 24 คน นอกจากนั้น ผู้วิจัยยังศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับครูที่เป็น ตัวอย่างประชากร จากนักเรียน จำนวน 120 คน

3. ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการศึกษาพฤติกรรมในการจัดการเรียนการสอนและ พฤติกรรมด้านคุณธรรมของครู ภายหลังจากการฝึกอบรม 5 เดือน ได้แก่ ครูทุกคนภายในโรงเรียน ประถมศึกษาที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาวิจัยภาคสนาม จำนวน 15 คน

4. ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการศึกษาพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ภายหลังจากการฝึกอบรม ได้แก่ครูที่เป็นตัวอย่างประชากรตามข้อ 2 และข้อ 3 เฉพาะครูผู้ปฏิบัติ การสอน จำนวน 30 คน

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ประเมินกระบวนการฝึกอบรมครูตามโครงการปรับปรุงประสิทธิภาพการเรียน การสอนของครูประถมศึกษา เขตการศึกษา 11

1.1 ประเมินการเตรียมการฝึกอบรม โดยใช้แบบสำรวจเอกสารการเตรียม การฝึกอบรม และแบบสอบถามผู้ดำเนินการฝึกอบรม เกี่ยวกับการเตรียมการฝึกอบรม ซึ่งกำหนด เกณฑ์ไว้ว่า ทุกจุดฝึกอบรมจะต้องมีเอกสารการเตรียมการฝึกอบรมครบทุกรายการ และมีข้อ รายการตามแบบสอบถามการเตรียมการฝึกอบรมที่ได้คะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไปอย่างน้อย ร้อยละ 80 ของจำนวนรายการทั้งหมด วิเคราะห์ข้อมูลโดยการคำนวณค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

1.2 ประเมินการดำเนินการฝึกอบรม ผู้วิจัยได้ประเมินโดยเข้าสังเกต การดำเนินการดำเนินการฝึกอบรม โดยใช้แบบสังเกตการดำเนินการฝึกอบรม แบบสังเกตพฤติกรรม ผู้ดำเนินการฝึกอบรม และแบบสังเกตพฤติกรรมผู้เข้ารับการฝึกอบรม ซึ่งกำหนด เกณฑ์ไว้ว่า การ ดำเนินการฝึกอบรมจะต้องผ่านหรือมีการปฏิบัติตามแบบสังเกตการดำเนินการฝึกอบรมครบทุก

รายการ จะต้องมียุทธศาสตร์ตามแบบสังเขปยุทธศาสตร์ผู้ดำเนินการฝึกอบรมและยุทธศาสตร์ผู้เข้ารับการฝึกอบรม ที่ได้คะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป อย่างน้อยร้อยละ 80 ของจำนวนรายการทั้งหมด และในการจัดกิจกรรมฝึกอบรม จะต้องมียุทธศาสตร์ผู้เข้ารับการฝึกอบรมอย่างน้อยร้อยละ 80 ของจำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรมทั้งหมดเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ อย่างน้อยร้อยละ 80 ของจำนวนกิจกรรมทั้งหมด นอกจากนี้ผู้วิจัยยังใช้แบบสอบถามความคิดเห็นของผู้ดำเนินการฝึกอบรมที่มีต่อการดำเนินการฝึกอบรม เพื่อประกอบการประเมินการดำเนินการฝึกอบรมตามโครงการนี้ด้วย วิเคราะห์ข้อมูลโดยการคำนวณค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

1.3 ประเมินผลการฝึกอบรม โดยใช้แบบสอบถามความคิดเห็นและความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มีต่อการดำเนินการฝึกอบรม และโดยการทดสอบความรู้ของผู้เข้ารับการฝึกอบรมก่อนการฝึกอบรมและหลังการฝึกอบรม ซึ่งมีเกณฑ์กำหนดไว้ว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความพึงพอใจต่อการดำเนินการฝึกอบรม โดยจะต้องมีข้อยุทธศาสตร์ตามแบบสอบถามที่ได้คะแนนเฉลี่ย 3.50 ขึ้นไป อย่างน้อยร้อยละ 80 ของจำนวนรายการทั้งหมด ค่าเฉลี่ยของคะแนนจากการทดสอบหลังการฝึกอบรมสูงกว่าค่าเฉลี่ยก่อนการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยค่าเฉลี่ยของคะแนนจากการทดสอบหลังการฝึกอบรม จะต้องมากกว่าค่าเฉลี่ยของคะแนนจากการทดสอบก่อนการฝึกอบรม อย่างน้อยร้อยละ 15 ของคะแนนเต็ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยคำนวณค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบค่า ที

2. ประเมินพฤติกรรมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและพฤติกรรมด้านคุณธรรมของครู ภายหลังจากการฝึกอบรม

2.1 ประเมินพฤติกรรมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู ภายหลังจากการฝึกอบรม 4 เดือน โดยใช้แบบสังเขป สังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู คนละ 4 ครั้ง ครั้งละประมาณ 1 ชั่วโมง ใช้แบบสอบถามการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู และใช้แบบสัมภาษณ์นักเรียนเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู นำข้อมูลที่ได้จากเครื่องมือทั้ง 3 ฉบับ มาสรุปรวมกัน แล้วเปรียบเทียบกับเกณฑ์การประเมิน ซึ่งกำหนดไว้ว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมจำนวนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80 ได้นำกิจกรรมที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80 ของจำนวนกิจกรรมทั้งหมด วิเคราะห์ข้อมูลโดยคำนวณค่าร้อยละ

2.2 ประเมินพฤติกรรมด้านคุณธรรมของครู ภายหลังจากฝึกอบรม 4 เดือน โดยใช้แบบวัดคุณธรรมของครูประถมศึกษา 2 ฉบับ (แบบ คป.1 และ คป.3) และการสัมภาษณ์นักเรียน โดยใช้แบบสัมภาษณ์นักเรียนเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านคุณธรรมของครู (คป.2) นำข้อมูลที่ได้จากเครื่องมือทั้ง 3 ฉบับ มาสรุปรวมกัน แล้วเปรียบเทียบกับเกณฑ์การประเมินซึ่งกำหนดไว้ว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมจำนวนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80 มีพฤติกรรมด้านคุณธรรมอยู่ในระดับที่น่าพอใจ ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80 ของจำนวนข้อคุณธรรมทั้งหมด วิเคราะห์ข้อมูล โดยการคำนวณค่าร้อยละ

2.3 ศึกษาพฤติกรรมการจัดการเรียนการสอนและพฤติกรรมด้านคุณธรรมของครู ภายหลังจากฝึกอบรม 5 เดือน โดยผู้วิจัยเข้าไปสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในโรงเรียน โดยสังเกตครูจำนวน 15 คน เป็นเวลา 1 ภาคเรียน (ประมาณ 4 เดือน) ทั้งการสังเกตแบบอิสระและแบบมีแนวกำหนด การบันทึกเหตุการณ์ประจำวันและการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความพฤติกรรมและสรุปผล ใช้เป็นข้อมูลสมทบประกอบการอภิปรายผลในการประเมินพฤติกรรมการจัดการเรียนการสอนและพฤติกรรมด้านคุณธรรมของครูภายหลังจากฝึกอบรม

3. การศึกษาพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ภายหลังจากฝึกอบรมโดยผู้วิจัย ใช้แบบสังเกตพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน สังเกตพฤติกรรมในชั้นเรียนของครูคนละ 1 ครั้ง (40 นาที) ภายหลังจากฝึกอบรม 4-5 เดือน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการคำนวณค่าร้อยละและเปรียบเทียบสัดส่วนระหว่างพฤติกรรมต่าง ๆ

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการประเมินกระบวนการฝึกอบรมครูตามโครงการปรับปรุงประสิทธิภาพการเรียนการสอนของครูประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 11

1.1 ผลการประเมินการเตรียมการฝึกอบรม จากการสำรวจเอกสารการเตรียมการทั้ง 5 รายการ ได้แก่ เอกสารโครงการ แผนปฏิบัติงาน บันทึกการประชุม การเตรียมการ คำสั่ง สปจ. หรือ สปอ. และหนังสือสั่งการไปยังกลุ่มโรงเรียนหรือโรงเรียนพบว่า ทั้ง 4 จุดฝึกอบรม มีเอกสารการเตรียมการฝึกอบรมต่าง ๆ ครบทุกรายการ นอกจากนี้ในบางจุดฝึกอบรมยังมีเอกสารประกอบการฝึกอบรมอื่น ๆ เช่น แบบบันทึกการศึกษาชุดฝึก

อบรม กระดาษเขียนตอบ และแบบประเมินความคิดเห็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรม เป็นต้น
ทุกจุดฝึกอบรมได้เตรียมการและวางแผนการใช้งบประมาณที่ได้รับจัดสรรอย่างรัดกุม จน
สามารถใช้งบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัดจัดการฝึกอบรมให้ลุล่วงไปได้ ซึ่งในบางจุดฝึกอบรม
ได้เตรียมการจัดหาเงินอุดหนุนจากนอกงบประมาณ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรมอีกด้วย

จากการสอบถามความคิดเห็นของผู้ดำเนินการฝึกอบรมเกี่ยวกับการเตรียมการ
ฝึกอบรม พบว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนระดับความคิดเห็นของผู้ดำเนินการฝึกอบรมส่วนใหญ่อยู่ใน
ระดับมาก โดยมีข้อรายการตามแบบสอบถามที่ได้คะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 3.50 หรือระดับมากขึ้นไป
จำนวน 9 ใน 10 ข้อรายการ หรือร้อยละ 90.00 ของจำนวนรายการทั้งหมด

ผลการประเมินการเตรียมการฝึกอบรม ทั้งจากการสำรวจเอกสารการเตรียม
การและการสอบถามความคิดเห็นของผู้ดำเนินการฝึกอบรมเกี่ยวกับการเตรียมการฝึกอบรม
สรุปได้ว่า ผู้ดำเนินการฝึกอบรมและเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับการฝึกอบรมตามโครงการ
ปรับปรุงประสิทธิภาพการเรียนการสอนของครูประถมศึกษา เขตการศึกษา 11 ได้มีการเตรียม
การและวางแผนเพื่อดำเนินการฝึกอบรมอยู่ในระดับที่น่าพอใจ และเป็นไปตามเกณฑ์การประเมิน
ที่กำหนดไว้ทุกประการ

1.2 ผลการประเมินการดำเนินการฝึกอบรม

1.2.1 ผลการประเมินการดำเนินการฝึกอบรม ตามแบบสังเกตการ
ดำเนินการฝึกอบรม เป็นการประเมินรายการการดำเนินการฝึกอบรม จำนวน 8 รายการ
ได้แก่ การวางแผนการดำเนินการฝึกอบรม การเตรียมเอกสารและสื่อในการฝึกอบรม การ
ตรงต่อเวลาของการจัดกิจกรรม กระบวนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม การประสานงานใน
การฝึกอบรม การดำเนินงานตามแผน ความเหมาะสมของสถานที่จัดฝึกอบรม และสิ่งอำนวยความสะดวก
ในการฝึกอบรม ซึ่งแต่ละรายการมีเกณฑ์การประเมินโดยเจพาะนั้น พบว่า มี
รายการการดำเนินการฝึกอบรม ที่ผ่านเกณฑ์การประเมินครบทุกจุดฝึกอบรม จำนวน 5 รายการ
ได้แก่ การวางแผนการดำเนินการฝึกอบรม การเตรียมเอกสารและสื่อในการฝึกอบรม การ
ประสานงานในการฝึกอบรม ความเหมาะสมของสถานที่จัดฝึกอบรม และสิ่งอำนวยความสะดวก
ในการฝึกอบรม ส่วนการตรงต่อเวลาและการดำเนินงานตามแผน ผ่านเกณฑ์การประเมินเพียง
2 จุดฝึกอบรม และในจำนวน 4 จุดฝึกอบรม มีเพียง 1 จุดฝึกอบรมเท่านั้นที่มีรายการการ

ดำเนินการฝึกอบรม ผ่านเกณฑ์การประเมินครบทั้ง 8 รายการ จึงยังไม่เป็นไปตามเกณฑ์การประเมินที่กำหนดไว้

1.2.2 ผลการประเมินการดำเนินการฝึกอบรม ตามแบบสังเกตพฤติกรรม ผู้ดำเนินการฝึกอบรม เป็นการประเมินพฤติกรรมของผู้ดำเนินการฝึกอบรมขณะจัดกิจกรรมการฝึกอบรม จำนวน 12 ข้อรายการ พบว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนระดับพฤติกรรมผู้ดำเนินการฝึกอบรม อยู่ในระดับดีทุกรายการ โดยเฉพาะการเตรียมตัวของผู้ดำเนินการฝึกอบรมและการสร้างบรรยากาศในการฝึกอบรม มีค่าเฉลี่ยที่สูงกว่ารายการอื่น ๆ และในบางจุดฝึกอบรมมีรายการพฤติกรรมของผู้ดำเนินการฝึกอบรมที่ได้คะแนนการประเมินเฉลี่ยอยู่ในระดับดีมาก จำนวนถึง 11 ใน 12 รายการ จึงสรุปได้ว่า พฤติกรรมการจัดกิจกรรมของผู้ดำเนินการฝึกอบรม อยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจ และเป็นไปตามเกณฑ์การประเมินที่กำหนดไว้

1.2.3 ผลการประเมินการดำเนินการฝึกอบรม ตามแบบสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรม

พฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมในการเข้าร่วมกิจกรรมศึกษาชุดฝึกอบรม พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมแสดงความพอใจและสนใจ มีความกระตือรือร้น มีการสนทนาและแสดงความคิดเห็น ทำให้การดำเนินกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นไปอย่างราบรื่น ตามเวลาที่กำหนดไว้ โดยมีข้อรายการตามแบบสังเกตที่ได้คะแนนเฉลี่ยของระดับพฤติกรรมอยู่ในระดับดี จำนวน 6 ข้อใน 7 ข้อรายการ หรือร้อยละ 85.71 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์การประเมินที่กำหนดไว้

พฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมในการเข้าร่วมกิจกรรมสร้างเสริมคุณธรรม พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมแสดงความพอใจและสนใจอยู่ในระดับดีมาก แสดงความกระตือรือร้น มีการสนทนา และแสดงความคิดเห็น ทำให้การดำเนินกิจกรรมมีความราบรื่นดี และเป็นไปตามเวลาที่กำหนดเป็นส่วนใหญ่ จากการประเมินสรุปได้ว่า มีข้อรายการตามแบบสังเกตที่ได้คะแนนเฉลี่ยของระดับพฤติกรรม อยู่ในระดับดี จำนวน 6 ข้อใน 7 ข้อรายการ หรือร้อยละ 85.71 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์การประเมินที่กำหนดไว้

พฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมในการเข้าร่วมกิจกรรมแรกพบ กิจกรรมยามเช้า กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมมาตามนัด และกิจกรรมอำลา พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมแสดงความพอใจและสนใจอยู่ในระดับดีมาก มีความกระตือรือร้น มีการสนทนาและมีความสัมพันธ์ภายในกลุ่มดี ทำให้การดำเนินกิจกรรมมีความราบรื่น และเป็นไปตามเวลาที่กำหนดไว้ในระดับดีเป็นส่วนใหญ่ โดยมีข้อรายการตามแบบสังเกตที่ได้คะแนนเฉลี่ยของระดับพฤติกรรมอยู่ในระดับดี จำนวน 5 ข้อใน 7 ข้อรายการ หรือร้อยละ 71.43 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้

พฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมในการเข้าร่วมกิจกรรมชมภาพทัศนียภาพเลื่อน และการสรุปประกอบแผ่นโปร่งใส พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่แสดงความพอใจและสนใจอยู่ในระดับดี ทำให้การดำเนินกิจกรรมมีความราบรื่น และเป็นไปตามที่กำหนดเวลาเป็นส่วนใหญ่ โดยมีข้อรายการตามแบบสังเกตที่ได้คะแนนเฉลี่ยของระดับพฤติกรรมอยู่ในระดับดี จำนวน 3 ข้อใน 4 ข้อรายการ หรือร้อยละ 75.00 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้

พฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมในการเข้าร่วมกิจกรรมรายงานการศึกษาคู่มือฝึกอบรม และกิจกรรมการประเมินผล พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่แสดงความพอใจและสนใจอยู่ในระดับดี ทำให้การดำเนินกิจกรรมมีความราบรื่น และเป็นไปตามที่กำหนดเวลาเป็นส่วนใหญ่ โดยมีข้อรายการตามแบบสังเกตที่ได้คะแนนเฉลี่ยของระดับพฤติกรรมอยู่ในระดับดี จำนวน 3 ใน 4 ข้อรายการ หรือร้อยละ 75.00 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้

พฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ในการเข้าร่วมกิจกรรมการรายงานผลการฝึกปฏิบัติจากคู่มือฝึกอบรม พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีการเตรียมตัวในการรายงาน ทำให้เนื้อหาที่รายงานตรงประเด็นที่ต้องการให้ฝึกปฏิบัติ ทำให้การดำเนินกิจกรรมมีความราบรื่นและเป็นไปตามที่กำหนด เวลาเป็นส่วนใหญ่ โดยมีข้อรายการตามแบบสังเกตที่ได้คะแนน

เฉลี่ยของระดับพฤติกรรมอยู่ในระดับดี จำนวน 4 ข้อใน 5 ข้อรายการ หรือร้อยละ 80.00 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์การประเมินที่กำหนดไว้ แสดงว่าพฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมในการเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจเป็นส่วนใหญ่

1.2.4 ผลการประเมินการดำเนินการฝึกอบรม จากจำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ แต่ละกิจกรรมตลอดการฝึกอบรม พบว่า จากการสำรวจกิจกรรมต่าง ๆ ทั้ง 4 จุดฝึกอบรม รวมทั้งสิ้น 177 กิจกรรม ผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่มีความสนใจและกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมกิจกรรม ถึงแม้บางจุดฝึกอบรมจะมีผู้ที่ขาดการฝึกอบรมในบางวัน หรือบางกิจกรรม หรือมาสายบ้าง แต่ก็ยังมีผู้เข้ารับการฝึกอบรม ตั้งแต่ร้อยละ 80 ของจำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรมในแต่ละจุดฝึกอบรมเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ จำนวนถึง 175 ใน 177 กิจกรรม หรือร้อยละ 98.87 ของจำนวนกิจกรรมทั้งหมด ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์การประเมินที่กำหนดไว้ นั่นคือ ผู้เข้ารับการฝึกอบรมให้ความสนใจและเข้าร่วมกิจกรรมอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจ

1.2.5 ผลการประเมินการดำเนินการฝึกอบรมตามแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้ดำเนินการฝึกอบรม เกี่ยวกับการดำเนินการฝึกอบรมตามโครงการ พบว่า ผู้ดำเนินการฝึกอบรมส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการฝึกอบรมครุตามโครงการปรับปรุงประสิทธิภาพการเรียนการสอนของครูประถมศึกษา ว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะข้อรายการเกี่ยวกับความเหมาะสมของวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม เกี่ยวกับเนื้อหาและภาพประกอบของชุดฝึกอบรมแต่ละเล่ม และความตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบที่เกิดจากการจัดการฝึกอบรม ผู้ดำเนินการฝึกอบรมส่วนใหญ่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนด้านที่เกี่ยวกับความร่วมมือและสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัด และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ผู้ดำเนินการฝึกอบรมมีความคิดเห็นว่าได้รับอยู่ในระดับปานกลาง และมีเพียงรายการเดียวเท่านั้นที่ผู้ดำเนินการฝึกอบรมเห็นว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับน้อย คือ ด้านงบประมาณในการฝึกอบรม จึงสรุปได้ว่า ผู้ดำเนินการฝึกอบรมมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินการฝึกอบรมตามโครงการนี้ อยู่ในระดับมากเป็นส่วนใหญ่ โดยมีข้อรายการที่ผู้ดำเนินการฝึกอบรมแสดงความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก จำนวน 23 ใน 26 ข้อรายการ หรือร้อยละ 88.46 ของจำนวนรายการทั้งหมด

1.3 ผลการประเมินผลการฝึกอบรมตามโครงการ

1.3.1 ผลการประเมินผลการฝึกอบรม ตามแบบสอบถามความคิดเห็น และความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มีต่อผู้ดำเนินการฝึกอบรม กิจกรรมการดำเนินการฝึกอบรม และสื่อที่ใช้ในการฝึกอบรม

ความคิดเห็นและความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มีต่อผู้ดำเนินการฝึกอบรม พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่มีความคิดเห็นและความพึงพอใจต่อผู้ดำเนินการฝึกอบรมอยู่ในระดับมากทุกรายการ โดยเห็นว่าผู้ดำเนินการฝึกอบรมส่วนใหญ่สามารถสร้างบรรยากาศในการฝึกอบรมได้ดี มีความเป็นกันเอง และอำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ดี สามารถอธิบายได้ชัดเจนและเข้าใจง่ายและจัดกิจกรรมได้อย่างราบรื่น ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความศรัทธาต่อผู้ดำเนินการฝึกอบรมอยู่ในระดับมาก

ความคิดเห็นและความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มีต่อกิจกรรม และการดำเนินการฝึกอบรม พบว่า ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นและความพึงพอใจต่อกิจกรรมและการดำเนินการฝึกอบรมอยู่ในระดับมากเกือบทุกรายการ โดยเฉพาะในรายการที่เห็นว่าการฝึกอบรมครั้งนี้ ทำให้ได้รับความรู้เกี่ยวกับการเรียนการสอนเพิ่มขึ้น ทำให้ตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบ และทำให้เกิดเจตคติที่ดีต่อการจัดการเรียนการสอน ซึ่งได้คะแนนความคิดเห็นและความพึงพอใจเฉลี่ยสูงกว่ารายการอื่น ๆ ยกเว้นข้อรายการที่เกี่ยวกับเวลาที่ใช้ในการฝึกอบรมเพียงรายการเดียวเท่านั้น ที่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเห็นว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง

ความคิดเห็นและความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มีต่อสื่อและอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกอบรม พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความคิดเห็นและพึงพอใจต่อสื่อและอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกอบรมค่อนข้างมาก โดยมีข้อรายการที่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความคิดเห็นและพึงพอใจอยู่ในระดับมากขึ้นไป จำนวน 5 ใน 7 ข้อ โดยเฉพาะข้อรายการที่เกี่ยวกับชุดฝึกอบรม ผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่เห็นว่าชุดฝึกอบรมมีเนื้อหาสาระที่สอดคล้องเหมาะสมและให้แนวคิดที่เป็นประโยชน์ เห็นว่าเนื้อหาสาระกิจกรรมและแบบฝึกปฏิบัติในชุดฝึกอบรมมีความสอดคล้องเหมาะสม ผู้เข้ารับการฝึกอบรมพอใจและมีความสุขในการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษา ชุดฝึกอบรมอยู่ในระดับมาก แต่เห็นว่าสื่อเสริมอื่นมีความน่าสนใจและมีจำนวนเหมาะสมกับจำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรมอยู่ในระดับปานกลาง

ผลการประเมินความคิดเห็นและความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ที่มีต่อผู้ดำเนินการฝึกอบรม กิจกรรมการดำเนินการฝึกอบรม และสื่อที่ใช้ในการฝึกอบรม เมื่อเทียบกับเกณฑ์แล้วพบว่า มีข้อรายการที่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมแสดงความคิดเห็นและพึงพอใจอยู่ในระดับมากขึ้นไป จำนวน 27 ใน 30 ข้อ หรือร้อยละ 90.00 ของจำนวนรายการทั้งหมด ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์การประเมินที่กำหนดไว้ แสดงว่าผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่มีเจตคติที่ดีและมีความพึงพอใจต่อการฝึกอบรมในครั้งนี้

1.3.2 ผลการประเมินผลการฝึกอบรม ตามการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ที่ได้จากการเปรียบเทียบคะแนนการทดสอบก่อนการฝึกอบรมกับหลังการฝึกอบรมพบว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนการทดสอบความรู้หลังการฝึกอบรมสูงกว่าค่าเฉลี่ยก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้ง 4 จุดฝึกอบรม โดยค่าเฉลี่ยของคะแนนการทดสอบหลังการฝึกอบรมมากกว่าค่าเฉลี่ยก่อนการฝึกอบรม คิดเป็นคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้น ตั้งแต่ร้อยละ 17.85 ถึง 23.76 ของคะแนนเต็ม ซึ่งเมื่อพิจารณาโดยส่วนรวมแล้ว ปรากฏว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนการทดสอบหลังการฝึกอบรมมากกว่าค่าเฉลี่ยก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 คิดเป็นคะแนนที่เพิ่มขึ้นร้อยละ 20.70 ของคะแนนเต็ม และจากจำนวนผู้เข้ารับการทดสอบ 389 คน มีผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่ได้คะแนนเพิ่มขึ้นร้อยละ 96.92 มีผู้ได้คะแนนลดลงร้อยละ 2.06 และมีผู้ได้คะแนนเท่าเดิมร้อยละ 1.03 ของจำนวนผู้เข้ารับการทดสอบทั้งหมด ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์การประเมินที่กำหนดไว้ทุกประการ นั่นคือ การฝึกอบรมตามโครงการนี้มีประสิทธิภาพ และมีผลทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้ในระดับที่พึงพอใจ

2. ผลการประเมินพฤติกรรมการจัดการเรียนการสอนและพฤติกรรมด้านคุณธรรมของครูประถมศึกษา ภายหลังการฝึกอบรม 4 เดือน

2.1 ผลการประเมินพฤติกรรมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูประถมศึกษา เขตการศึกษา 11 ภายหลังการฝึกอบรม 4 เดือน จากการสังเกตการสอนของครู จากการสอบถามครู และจากการสัมภาษณ์นักเรียน เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู แล้วนำข้อมูลมาสรุปรวมตามเกณฑ์ พบว่า กิจกรรมที่ครูทุกคน (ร้อยละ 100) นำไปใช้จัดการเรียนการสอน ได้แก่ การใช้สื่อประกอบการสอน การบรรยายหรืออธิบาย การอภิปราย การให้การเสริมแรงนักเรียน การทบทวนบทเรียนก่อนเรียน การทดสอบหลังเรียน การศึกษาหลักสูตร และแผนการสอน การให้คำปรึกษาแก่นักเรียน และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนครูเพื่อ

ปรับปรุงการเรียนการสอน นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่ครูส่วนใหญ่ (ตั้งแต่ร้อยละ 80 ขึ้นไป) นำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนในลำดับรองลงมา ได้แก่ การสนทนายามเช้า การใช้เพลงประกอบการสอน การใช้เกมประกอบการสอน การสาธิต การแบ่งกลุ่มให้นักเรียนทำงานร่วมกัน การสรุปบทเรียน การจัดป้ายนิเทศเกี่ยวกับเนื้อหาที่สอน การสร้างและใช้เครื่องมือวัดผลและประเมินผลด้วยตนเอง และการประสานกับผู้ปกครองนักเรียนเกี่ยวกับการเรียนของนักเรียน ส่วนกิจกรรมที่มีครูเพียงส่วนน้อย (ต่ำกว่าร้อยละ 20) นำไปใช้จัดการเรียนการสอน ได้แก่ สถานการณ์จำลอง การใช้กรณีตัวอย่าง การได้วาที การเชิญวิทยากรมาบรรยายหรือสาธิต การใช้วิธีแบ่งกลุ่มหลาย ๆ แบบ เมื่อพิจารณาจากจำนวนกิจกรรมทั้ง 33 กิจกรรมแล้ว พบว่า ครูส่วนใหญ่ (ตั้งแต่ร้อยละ 80 ขึ้นไป) นำกิจกรรมไปใช้จัดการเรียนการสอนทั้งสิ้น 18 กิจกรรม หรือ ร้อยละ 54.55 ของจำนวนกิจกรรมทั้งหมด และเมื่อพิจารณาจากตัวอย่างประชากรจำนวน 24 คน พบว่า มีครูที่นำกิจกรรมต่าง ๆ ไปใช้จัดการเรียนการสอน ตั้งแต่ร้อยละ 80 ของจำนวนกิจกรรมทั้งหมด เพียง 7 คน หรือร้อยละ 29.17 ของจำนวนครูทั้งหมด และเมื่อทดสอบความมีนัยสำคัญกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ปรากฏว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ จึงสรุปได้ว่า พฤติกรรมการนำความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอนไปใช้ในโรงเรียน ภายหลังการฝึกอบรม 4 เดือน ของครูประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 11 ยังไม่เป็นที่น่าพึงพอใจตามเกณฑ์การประเมินที่กำหนดไว้ กล่าวคือ ครูประถมศึกษาในเขตการศึกษา 11 ยังนำกิจกรรมการเรียนการสอนตามวัตถุประสงค์ของโครงการฝึกอบรม ไปใช้อยู่ในระดับที่ต่ำกว่าเกณฑ์ที่น่าพึงพอใจ

2.2 ผลการประเมินพฤติกรรมด้านคุณธรรมของครูประถมศึกษา เขตการศึกษา 11 ภายหลังการฝึกอบรม 4 เดือน จากการใช้แบบวัดคุณธรรมของครูประถมศึกษาสองฉบับ (แบบ คป.1 และ คป.3) และจากการสัมภาษณ์นักเรียนเกี่ยวกับคุณธรรมของครู (แบบ คป.2) แล้วนำข้อมูลมาสรุปรวมตามเกณฑ์ พบว่า คุณธรรมที่ครูทุกคน (ร้อยละ 100) มีพฤติกรรมอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจตามเกณฑ์การประเมิน ได้แก่ ความอดทนอดกลั้น ความเมตตากรุณาและเสียสละ และความมีมนุษยสัมพันธ์ นอกจากนี้ยังมีคุณธรรมที่ครูส่วนใหญ่ (ตั้งแต่ร้อยละ 80 ขึ้นไป) มีพฤติกรรมอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจตามเกณฑ์การประเมิน ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียรใฝ่รู้ใฝ่เรียน ความซื่อสัตย์สุจริตยุติธรรม ความประหยัดเรียบง่าย ความมีเหตุผล และความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ส่วนคุณธรรมที่มีครูเพียงบางส่วน (ต่ำกว่า ร้อยละ 80) มี

พฤติกรรมอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจ ได้แก่ ความรับผิดชอบ ความสามัคคี ความมีระเบียบวินัย และความเชื่อมั่นในตนเอง เมื่อพิจารณาจากจำนวนคุณธรรมทั้ง 12 คุณธรรม พบว่า ครูส่วนใหญ่ (ตั้งแต่ร้อยละ 80 ขึ้นไป) มีพฤติกรรมด้านคุณธรรมอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจทั้งสิ้น 8 คุณธรรม หรือร้อยละ 66.67 ของจำนวนคุณธรรมทั้งหมด และเมื่อพิจารณาจากตัวอย่างประชากรทั้ง 24 คน พบว่า มีครูจำนวน 20 คน หรือร้อยละ 83.33 ของจำนวนครูทั้งหมด ที่มีพฤติกรรมด้านคุณธรรมอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจ ตั้งแต่ร้อยละ 80 ของจำนวนคุณธรรมทั้งหมด ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์การประเมินที่กำหนดไว้ จึงสรุปได้ว่า ครูประถมศึกษาในเขตการศึกษา 11 มีพฤติกรรมด้านคุณธรรมตามวัตถุประสงค์ของโครงการฝึกอบรม อยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจ

2.3 ผลการศึกษาพฤติกรรมด้านการจัดการเรียนการสอนและพฤติกรรมด้านคุณธรรมของครูประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 11 ภายหลังจากฝึกอบรม 5 เดือน โดยการเข้าไปสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในโรงเรียนประถมศึกษา ตลอดเวลา 1 ภาคเรียน

2.3.1 พฤติกรรมด้านการจัดการเรียนการสอนของครู พบว่า กิจกรรมที่ครูทุกคนได้นำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนเป็นประจำ ได้แก่ การใช้สื่อประกอบการสอน การบรรยายหรืออธิบาย และการศึกษาหลักสูตรและแผนการสอน กิจกรรมที่ครูส่วนใหญ่ (ตั้งแต่ร้อยละ 80 ขึ้นไป) นำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ การเตรียมความพร้อมนักเรียน การนำเข้าสู่บทเรียน การเล่าข่าวหรือเหตุการณ์ การสาธิต การอภิปราย การแบ่งกลุ่มให้นักเรียนทำงานร่วมกัน การให้การเสริมแรงแก่นักเรียน การใช้เพลงประกอบการสอน การทบทวนก่อนเรียน การสรุปบทเรียน การจัดป้ายนิเทศ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนครู เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน และกิจกรรมการสร้างการใช้เครื่องมือวัดผลประเมินผลการเรียน ส่วนกิจกรรมที่ไม่พบว่ามีครูนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ การจัดสถานการณ์จำลอง การแสดงละคร การโต้วาทิ การเชิญวิทยากร และกิจกรรมการทดสอบก่อนเรียน เมื่อพิจารณาจากจำนวนกิจกรรมทั้งสิ้น 33 กิจกรรม พบว่ามีครูนำกิจกรรมต่าง ๆ ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนตั้งแต่อย่างน้อยที่สุด 14 กิจกรรม และนำไปใช้มากที่สุด 26 กิจกรรม ซึ่งยังไม่ถึงร้อยละ 80 ของจำนวนกิจกรรมทั้งหมด

2.3.2 พฤติกรรมด้านคุณธรรมของครู พบว่า คุณธรรมที่ครูทุกคนมีพฤติกรรมอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจมีเพียง 1 คุณธรรม คือ ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ คุณธรรมที่ครูส่วนใหญ่ (ตั้งแต่ร้อยละ 80 ขึ้นไป) มีพฤติกรรมอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจ ได้แก่

ความอดทนอดกลั้น ความเมตตากรุณา ความซื่อสัตย์สุจริต ความสามัคคี ความมีระเบียบวินัย ความเชื่อมั่นในตนเอง และความมีมนุษยสัมพันธ์ ส่วนคุณธรรมที่ครูจำนวนน้อยที่สุด ที่มีพฤติกรรมอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจ ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียรใฝ่รู้ใฝ่เรียน และความประหยัดเรียบง่าย ซึ่งพบว่ามีครูที่มีพฤติกรรมด้านคุณธรรมดังกล่าวอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจเพียง 8 และ 9 คนตามลำดับ เมื่อพิจารณาจากจำนวนคุณธรรมทั้งสิ้น 12 ข้อคุณธรรม พบว่า มีครูที่มีพฤติกรรมด้านคุณธรรมข้อต่าง ๆ อยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจ ตั้งแต่อย่างน้อยที่สุด 7 ข้อคุณธรรม ถึงมากที่สุด 12 คุณธรรม โดยมีครูที่มีพฤติกรรมด้านคุณธรรมตั้งแต่ร้อยละ 80 ของจำนวนคุณธรรมทั้งหมด จำนวน 9 คน หรือร้อยละ 60.00 ของจำนวนครูทั้งโรงเรียน

3. ผลการศึกษาพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนในห้องเรียนของครูประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 11 ภายหลังจากการฝึกอบรม พบว่า พฤติกรรมทางวาจาที่เกิดขึ้นมากที่สุด คือ พฤติกรรมการบรรยายหรืออธิบายของครู โดยความถี่เฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 33.65 ของพฤติกรรมทุกประเภท พฤติกรรมที่เกิดขึ้นมารองลงมาได้แก่ พฤติกรรมของนักเรียนในการตอบสนองคำถามหรือคำสั่ง และพฤติกรรมการใช้คำถามที่เป็นการจำกัดคำตอบ โดยความถี่เฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 24.54 และ 10.64 ตามลำดับ ส่วนพฤติกรรมทางวาจาที่เกิดขึ้นน้อยที่สุด คือ พฤติกรรมการใช้คำถามที่ไม่จำกัดคำตอบ พฤติกรรมของครูในการยอมรับความรู้สึกของนักเรียน และพฤติกรรมการชมเชยหรือให้กำลังใจนักเรียน โดยความถี่เฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 1.08, 1.17 และ 1.47 ตามลำดับ

เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนของกลุ่มพฤติกรรมต่าง ๆ ทั้งของครูและของนักเรียน พบว่า ครูได้แสดงพฤติกรรมการใช้อธิพจน์ทางตรงมากเป็น 2.3 เท่าของการใช้อธิพจน์ทางอ้อม ครูใช้คำถามที่เป็นการจำกัดคำตอบมากเป็น 10 เท่าของคำถามที่ไม่จำกัดคำตอบ ครูแสดงพฤติกรรมการว่ากล่าวตักเตือนหรือวิจารณ์นักเรียนมากเป็น 2 เท่าของการยกย่องชมเชยหรือให้กำลังใจ นักเรียนได้แสดงพฤติกรรมการตอบคำถามหรือสนองคำสั่งของครูมากเป็น 7 เท่าของการริเริ่มแสดงความคิดเห็น และเมื่อรวมพฤติกรรมทางวาจาทั้งหมดของครูและของนักเรียน พบว่า ครูได้แสดงพฤติกรรมทางวาจามากเป็น 2.2 เท่าของนักเรียน โดยพฤติกรรมทางวาจาของครูส่วนใหญ่เป็นการบรรยาย การอธิบายประกอบการสาธิต การใช้คำถามและการสั่งงาน ส่วนพฤติกรรมทางวาจาของนักเรียนส่วนใหญ่เป็นการตอบคำถาม และการอ่านหนังสือตามคำสั่งของครู

พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนที่ไม่ได้แสดงออกทางวาจาในส่วนที่เป็นพฤติกรรมของครูส่วนใหญ่ได้แก่ การเขียนกระดานดำ การวาดรูป การใช้บัตรคำ รูปภาพ การสาธิต การแสดงการทดลอง และการเดินตรวจและควบคุมการทำงานของนักเรียน นอกจากนี้ยังพบว่า มีพฤติกรรมของครูในการยอมรับความรู้สึกของนักเรียน การยอมรับความคิดเห็นและการให้กำลังใจนักเรียน เช่น การพยักหน้า ยิ้มให้กำลังใจ การปรบมือแสดงความชื่นชม เป็นต้น ส่วนที่เป็นพฤติกรรมของนักเรียนส่วนใหญ่ได้แก่ การทำงานตามที่ครูมอบหมาย การเขียนกระดานดำ การแสดงท่าทางตามคำสั่งหรือบัตรงาน การริเริ่มยืนต่อตัว เป็นกลุ่มด้วยรูปแบบต่าง ๆ ตามคำแนะนำของครู เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

ผลของการวิจัย สามารถนำมาอภิปรายได้ดังนี้

1. ผลการประเมินกระบวนการฝึกอบรมครูตามโครงการปรับปรุงประสิทธิภาพการเรียนการสอนของครูประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 11

1.1 การประเมินการเตรียมการฝึกอบรม ผู้วิจัยได้ศึกษาและประเมินโดยการสำรวจเอกสารการเตรียมการฝึกอบรม และจากการสอบถามความคิดเห็นของผู้ดำเนินการฝึกอบรมเกี่ยวกับการเตรียมการฝึกอบรม พบว่า ทั้ง 4 จุดฝึกอบรม มีเอกสารการเตรียมการฝึกอบรมตามที่กำหนดไว้ครบทุกรายการ และผู้ดำเนินการฝึกอบรมเห็นว่า การเตรียมการฝึกอบรมครั้งนี้มีความพร้อมและเหมาะสมอยู่ในระดับมากและมากที่สุดรวม 9 ใน 10 ข้อรายการ ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์การประเมินที่กำหนดไว้ทุกประการ แสดงว่า คณะผู้ดำเนินการฝึกอบรมและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องได้มีการเตรียมการฝึกอบรมครั้งนี้เป็นอย่างดี เพราะจากเอกสารการเตรียมการฝึกอบรมตามรายการที่กำหนดได้ระบุไว้ชัดเจนว่า คณะผู้ดำเนินการฝึกอบรมและผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องได้มีการร่วมประชุมวางแผน และประสานกับสำนักงานการศึกษาจังหวัด มีการพิจารณาคัดเลือกผู้มีความสามารถและเหมาะสมเข้ารับการฝึกอบรม เป็นผู้ดำเนินการฝึกอบรมระดับอำเภอ เพื่อรับนโยบายและโครงการมาปฏิบัติให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ มีการติดต่อประสานงานกับกลุ่มโรงเรียนและโรงเรียน โดยแจ้งให้ผู้บริหารโรงเรียนและครูในสังกัดทุกคนได้ทราบและ

ถือปฏิบัติ ได้เรียกประชุมประธานกลุ่มโรงเรียนเพื่อร่วมกันพิจารณาดำเนินการในด้านต่าง ๆ เช่น จัดทำเอกสารโครงการ กำหนดวันเวลาการฝึกอบรม การจัดทาววัสดุ อุปกรณ์ และสื่อ โสติดทัศน์ การพิจารณาเลือกสถานที่สำหรับฝึกอบรม การแต่งตั้งผู้มีความสามารถให้เป็นผู้ดำเนินการฝึกอบรมเสริม รวมทั้งการขอความร่วมมือจากหน่วยงานราชการอื่นและ เอกชน และการแบ่งงานความรับผิดชอบของผู้ดำเนินการฝึกอบรม การเตรียมการดังกล่าว เป็น เครื่องชี้ประการแรกและเป็นประการสำคัญถึงความราบรื่นและความสำเร็จของการดำเนินการฝึกอบรม ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของ วุฒิชัย จานงค์ (2523: 33) ที่กล่าวว่า ขั้นตอนที่สำคัญของการฝึกอบรมอีกขั้นหนึ่ง หลังจากการสำรวจสภาพปัญหาและความ ต้องการแล้ว จะต้องมีการเตรียมการเกี่ยวกับรายละเอียดของการฝึกอบรม ต้องมีการปรึกษาหารือถึงแนวทางการดำเนินการกับผู้ที่เกี่ยวข้อง มีการกำหนดรายละเอียดของเนื้อหาจัดทำ เอกสาร จัดทำโสตทัศนอุปกรณ์ และพิจารณาหาตัวผู้ดำเนินการหรือวิทยากรที่มีความสามารถ เหมาะสมกับงาน

ในส่วนที่เกี่ยวกับตัวผู้ดำเนินการฝึกอบรม ส่วนใหญ่เห็นว่าการเตรียมการฝึกอบรมครั้งนี้มีความพร้อมและเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ผู้ดำเนินการฝึกอบรมทราบและเข้าใจ วัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม และมีการเตรียมตัวพร้อมที่จะดำเนินการฝึกอบรมโดยได้เข้ารับการศึกษาจากคู่มือผู้ดำเนินการฝึกอบรม และจากชุดฝึกอบรมด้วยตนเอง ได้ร่วมประชุมเตรียมการเพื่อข้อมความเข้าใจ จัดทำ จัดหา และทดลองใช้สื่อและอุปกรณ์ต่าง ๆ นอกจากการเตรียมการก่อนการฝึกอบรมแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่า ผู้ดำเนินการฝึกอบรมบางจุดฝึกอบรมได้ประชุมปรึกษาหารือเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในระหว่างการฝึกอบรม และเตรียมการฝึกอบรมในวันต่อ ๆ ไป หรือรุ่นต่อ ๆ ไปอีกด้วย เช่น การแก้ปัญหาชุดฝึกอบรมไม่เพียงพอ กับจำนวนผู้เข้ารับการศึกษา โดยการขอคืนจากผู้บริหารโรงเรียนที่ผ่านการฝึกอบรมใน รุ่นก่อน ๆ หรือการให้ผู้เข้ารับการศึกษาที่บ้านเดียวกันหรือใกล้เคียงกันศึกษาชุดฝึกอบรม ร่วมกัน แก้ปัญหาจำนวนผู้ดำเนินการฝึกอบรมมีน้อย โดยการขอแต่งตั้งครูที่มีความสามารถ ด้านการจัดกิจกรรมนันทนาการ และเคยเป็นวิทยากรอบรมลูกเสือชาวบ้านให้เป็นผู้ดำเนินการฝึกอบรมเสริม เป็นต้น

1.2 การประเมินการดำเนินการฝึกอบรม ผู้วิจัยได้ศึกษาและประเมินโดยการสังเกตการดำเนินการฝึกอบรม สังเกตพฤติกรรมของผู้ดำเนินการฝึกอบรม สังเกตพฤติกรรม

ของผู้เข้ารับการฝึกอบรม และสอบถามความคิดเห็นของผู้ดำเนินการฝึกอบรมเกี่ยวกับการฝึกอบรม

ผลการประเมินการดำเนินการฝึกอบรมตามแบบสังเกตการณ์การดำเนินการฝึกอบรม พบว่า มีรายการดำเนินการฝึกอบรมที่ผ่านเกณฑ์การประเมินครบทุกจุดฝึกอบรม จำนวน 5 ใน 7 รายการ คือ การวางแผนการดำเนินการฝึกอบรม การเตรียมเอกสารและสื่อในการฝึกอบรม การประสานงานในการฝึกอบรม ความเหมาะสมของสถานที่จัดฝึกอบรม และสิ่งอำนวยความสะดวกในการฝึกอบรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลมาจากความพร้อมของการเตรียมการฝึกอบรมดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ส่วนการตรงต่อเวลาและการดำเนินงานตามแผนนั้น พบว่า มีการดำเนินการได้ผ่านเกณฑ์การประเมินเพียง 2 จุดฝึกอบรมเท่านั้น จึงถือว่าการดำเนินการยังไม่อยู่ในระดับที่น่าพอใจ ซึ่งจากการสังเกตพบว่าหนึ่งในสองจุดฝึกอบรมดังกล่าว สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ กำหนดให้จัดการฝึกอบรมที่หอประชุมของอำเภอเหมือนกันทุกรุ่น ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมบางคนต้องใช้เวลามากในการเดินทางเข้ารับการฝึกอบรม ผู้เข้ารับการฝึกอบรมบางคนขาดความกระตือรือร้นเมื่อมาถึงแล้วไม่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม ทำให้ผู้ดำเนินการฝึกอบรมไม่สามารถเริ่มดำเนินการกิจกรรมได้ตามเวลาที่กำหนดไว้ ในบางกิจกรรมผู้เข้ารับการฝึกอบรมใช้เวลาในการศึกษาและอภิปรายนานเกินไป ทำให้ไม่สามารถสรุปกิจกรรมให้เสร็จสิ้นภายในเวลาที่กำหนดได้ จากสาเหตุนี้ประการหนึ่ง และจากความไม่เข้าใจในกระบวนการฝึกอบรม การขาดความพร้อมและทักษะของผู้ดำเนินการฝึกอบรมอีกประการหนึ่ง ทำให้บางจุดฝึกอบรมไม่ดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้ เช่น ไม่จัดกิจกรรมอำลา จัดกิจกรรมนันทนาการแทนกิจกรรมสร้างเสริมคุณธรรม เน้นความสนุกสนานมากกว่าการวิเคราะห์หรืออภิปรายถึงข้อคิดและคุณธรรมที่ต้องการจะปลูกฝัง บางจุดฝึกอบรมใช้การบรรยายโดยผู้ดำเนินการฝึกอบรมแทนกิจกรรมการสรุปประกอบแผ่นโปสเตอร์

ผลการประเมินการดำเนินการฝึกอบรม ตามแบบสังเกตพฤติกรรมผู้ดำเนินการฝึกอบรม พบว่า ผู้ดำเนินการฝึกอบรมส่วนใหญ่ได้มีการเตรียมตัว เตรียมกิจกรรม และสามารถสร้างบรรยากาศในการฝึกอบรมได้เป็นอย่างดี โดยมีข้อพฤติกรรมของผู้ดำเนินการฝึกอบรมที่ได้รับการประเมินอยู่ในระดับดีครบทั้ง 12 ข้อรายการ ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์การประเมินที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลการประเมินพฤติกรรมของผู้ดำเนินการฝึกอบรมของจุดฝึกอบรมที่ 1 พบว่า ผู้ดำเนินการฝึกอบรมมีพฤติกรรมขณะดำเนินการฝึกอบรมอยู่ในระดับดีมาก

เกือบทุกรายการ เช่น การเตรียมตัวของผู้ดำเนินการฝึกอบรม การเลือกใช้สื่อและอุปกรณ์ และการสร้างบรรยากาศในการฝึกอบรม แสดงถึงความสามารถความเอาใจใส่ และความเข้าใจในกระบวนการฝึกอบรมตามโครงการนี้เป็นอย่างดี รวมทั้งความสามารถในการพิจารณา คัดเลือกผู้ดำเนินการฝึกอบรมได้เหมาะสมกับงาน ซึ่งจากการสำรวจสถานภาพของผู้ดำเนินการฝึกอบรม พบว่า ผู้ดำเนินการฝึกอบรมส่วนใหญ่เป็นศึกษานิเทศก์อำเภอ ซึ่งมีหน้าที่ในการช่วยเหลือแนะนำ เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนของครู เคยจัดการฝึกอบรมระดับอำเภอมาแล้ว ส่วนใหญ่มีวุฒิทางการศึกษาระดับปริญญาตรี และมีอายุราชการอยู่ระหว่าง 11-20 ปี ส่วนผู้ดำเนินการฝึกอบรมที่เป็นผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนนั้นก็เป็นผู้มีความสามารถ และมีประสบการณ์ในการจัดการฝึกอบรมมาแล้วเป็นส่วนใหญ่ ความพร้อมและความสามารถของผู้ดำเนินการฝึกอบรมดังกล่าวมีผลอย่างยิ่งต่อพฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรม และมีผลต่อประสิทธิภาพของการฝึกอบรมด้วย ดังจะเห็นได้จากจุดฝึกอบรมที่ผู้ดำเนินการฝึกอบรมมีความสามารถ มีความกระตือรือร้น และเป็นกันเองกับผู้เข้ารับการฝึกอบรม ผู้เข้าอบรมก็จะศรัทธาในตัวผู้ดำเนินการฝึกอบรมจะสนใจและกระตือรือร้นที่จะร่วมกิจกรรม การดำเนินกิจกรรมก็จะราบรื่นและบรรลุตามวัตถุประสงค์ในที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เขียว วีระฉายา (2525: 121-124) เรื่องตัวประกอบที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพของโปรแกรมพัฒนาสมรรถภาพผู้บริหารการศึกษาและงานวิจัยของ ทศนีย์ ศุภเมธี (ม.ป.ป : 101-107) เรื่องตัวประกอบที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพของการฝึกอบรมครูประจำการ พบว่า ในด้านคุณลักษณะ และพฤติกรรมของผู้ให้การฝึกอบรมนั้น จะต้องเป็นผู้มีความรู้กว้างขวาง แม่นยำและทันสมัย มีกลวิธีในการกระตุ้น อธิบาย ยกตัวอย่าง ใช้ภาษาที่ง่ายและชัดเจน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และเชื่อมั่นในตนเอง สามารถสร้างบรรยากาศของความร่วมมือ และเปิดโอกาสให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้แสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน หากผู้ดำเนินการฝึกอบรมผูกขาดการพูดมากเกินไป แสดงความขัดแย้งกันไม่ให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน ยังติดอยู่กับการฝึกอบรมแบบเดิมทำหน้าที่เพียงเป็นผู้บรรยายให้ความรู้ไม่มีความเป็นกันเองกับผู้เข้ารับการอบรม ขาดการกระตุ้น ยั่วยุให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีส่วนร่วม ผู้เข้ารับการฝึกอบรมก็จะไม่เกิดความศรัทธาหรือเชื่อถือในตัวผู้ดำเนินการฝึกอบรม ไม่ตั้งใจและไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร

ผลการประเมินการดำเนินการฝึกอบรมตามแบบสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรม และจากจำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในการฝึกอบรม

พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่แสดงความพอใจและสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรม มีความกระตือรือร้นและตั้งใจปฏิบัติกิจกรรม ทำให้การดำเนินงานกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นไปด้วยความราบรื่น โดยพบว่า มีข้อรายการพฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่ได้คะแนนการประเมินเฉลี่ยอยู่ในระดับดี เกือบทุกกิจกรรม โดยเฉพาะกิจกรรมการศึกษาชุดฝึกอบรม และกิจกรรมสร้างเสริมคุณธรรม ซึ่งพฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่แสดงออกถึงความสนใจและตั้งใจร่วมกิจกรรมอยู่ในระดับที่น่าพอใจ และมีข้อรายการพฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่ได้คะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับดีสูงกว่าเกณฑ์การประเมินที่กำหนดไว้ ผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลายคนสนใจศึกษาชุดฝึกอบรมแม้ว่าจะเป็นเวลาพัก การรายงานผลการศึกษาชุดฝึกอบรมแต่ละเล่ม ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถเข้าใจและสรุปสาระสำคัญได้ครบถ้วน ทั้งยังได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมได้อย่างน่าสนใจ แต่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมบางคนที่ไม่ได้มีหน้าที่ในการรายงานมักจะไม่ให้ความสนใจหรือร่วมอภิปรายเท่าที่ควร ส่วนกิจกรรมสร้างเสริมคุณธรรมนั้น เป็นกิจกรรมที่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมแสดงความพอใจและสนใจอยู่ในระดับดีมาก เป็นกิจกรรมที่ทุกคนแสดงความกระตือรือร้นและร่วมมือเป็นอย่างดี มีการสนทนาแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึง ทำให้บรรยากาศของการฝึกอบรมเต็มไปด้วยความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้เข้ารับการฝึกอบรมด้วยกันเอง และระหว่างผู้เข้ารับการฝึกอบรมกับผู้ดำเนินการฝึกอบรม ท้ายกิจกรรมผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ช่วยกันวิเคราะห์และสรุปเป็นแนวคิดและหลักปฏิบัติที่เป็นคุณธรรมของครูได้อย่างน่าสนใจ ยกเว้นบางจุดฝึกอบรมที่ไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมนี้ จึงละเลยขั้นตอนที่สำคัญนี้ไป ทั้งนี้อาจจะเป็นผลมาจากการขาดความรู้และทักษะของผู้ดำเนินการฝึกอบรมและจากความล่าช้าในการจัดส่งคู่มือการจัดกิจกรรมสร้างเสริมคุณธรรมของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ซึ่งบางจุดฝึกอบรมได้รับหนังสือคู่มือนี้เมื่อการฝึกอบรมเสร็จสิ้นแล้ว ผู้ดำเนินการฝึกอบรมจึงไม่ได้นำมาใช้ให้เป็นประโยชน์เท่าที่ควร

สำหรับกิจกรรมที่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมแสดงพฤติกรรมความสนใจและกระตือรือร้นอยู่ในระดับที่ค่อนข้างต่ำ ได้แก่ กิจกรรมชมภาพทัศน ภาพเคลื่อนไหว และการสรุปประกอบแผ่นโปรงใส ทั้งนี้อาจจะเป็นผลเนื่องมาจากพฤติกรรมของผู้ดำเนินการฝึกอบรมประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งก็คือความจำกัดและความน่าสนใจของสื่อ กล่าวคือ ผู้ดำเนินการฝึกอบรม บางคนเห็นว่ากิจกรรมการชมภาพทัศน ภาพเคลื่อนไหวนี้เป็นกิจกรรมระหว่างการพักผ่อนของผู้เข้ารับการฝึกอบรม จึงไม่ชี้แจงแนะนำหรือสรุปกิจกรรม บางจุดฝึกอบรมใช้

เครื่องฉายเทปโทรทัศน์ที่มีจอขนาดเล็ก ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมองเห็นไม่ชัดเจนไม่ทั่วถึงทุกจุดฝึกอบรมไม่สามารถควบคุมแสงภายในห้องประชุมได้ การฉายภาพเลื่อนและแผ่นโปร่งใสจึงไม่ชัดเจนเท่าที่ควร นอกจากนี้ยังมีปัญหาเครื่องขยายเสียงไม่ดี บางครั้งเกิดฝนตก ไฟฟ้าดับ เวลาไม่พอ บางจุดฝึกอบรมต้องฉายภาพทัศนขณะที่ยังมีผู้เข้ารับการฝึกอบรมพักรับประทานอาหารกลางวัน เป็นต้น อย่างไรก็ตามผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่ก็มีพฤติกรรมความร่วมมือกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความสนใจ พอใจ และกระตือรือร้น อยู่ในระดับที่น่าพอใจและเป็นไปตามเกณฑ์การประเมินที่กำหนดไว้ และจากการสำรวจจำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดการฝึกอบรม พบว่า ทั้ง 4 จุดฝึกอบรม มีเพียง 2 กิจกรรมเท่านั้นที่มีผู้เข้ารับการฝึกอบรมเข้าร่วมกิจกรรมต่ำกว่าร้อยละ 80 แสดงว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่มีความขยันหมั่นเพียร รักความก้าวหน้าทั้งทางด้านวิชาการและด้านการทำงานซึ่งเป็นตัวประกอบที่สำคัญที่จะทำให้การฝึกอบรมมีประสิทธิภาพ (ทัศนีย์ สุภเมธี ม.ป.ป.: 101-107) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ เชิญ วีระฉายา (2525: 121-124) ซึ่งพบว่า การฝึกอบรมจะมีประสิทธิภาพเมื่อผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม ได้แสดงความคิดเห็น รู้จักฟังและยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน เข้าใจและยอมรับวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมนั้น

ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่มีผลต่อพฤติกรรมของผู้ดำเนินการฝึกอบรมและผู้เข้ารับการฝึกอบรม และมีผลต่อประสิทธิภาพของการดำเนินการฝึกอบรม คือ พฤติกรรมของผู้บริหาร ทั้งผู้บริหารระดับอำเภอและผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งจากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า จุดฝึกอบรมที่ผู้บริหารระดับอำเภอเห็นความสำคัญ และสนใจให้การสนับสนุนการฝึกอบรมครั้งนี้ โดยการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่ผู้ปฏิบัติงาน สนใจติดตามตรวจเยี่ยมการฝึกอบรมเป็นประจำ จะทำให้คณะผู้ดำเนินการฝึกอบรมมีขวัญและกำลังใจที่ดีในการปฏิบัติงาน มีความมั่นใจ และตั้งใจให้การฝึกอบรมอย่างเต็มที่ ครูผู้เข้ารับการฝึกอบรมก็จะสนใจและตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมอย่างเต็มความสามารถ จุดฝึกอบรมที่ผู้บริหารโรงเรียนให้ความร่วมมือ โดยเป็นผู้ดำเนินการร่วมปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความสนใจ คณะครูในโรงเรียนก็จะกระตือรือร้น และตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมอย่างเต็มที่ บรรยากาศของการฝึกอบรมก็จะเต็มไปด้วยความร่วมมือร่วมใจ และความเป็นกันเองมากขึ้น ผลการปฏิบัติงานจากการทำกิจกรรมก็จะมีประสิทธิภาพมากกว่าจุดฝึกอบรมที่ผู้บริหารไม่ให้ความสนใจ หรือไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชูชาติ บุญชู (2525: 85-88) ซึ่งพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมจะมีแนวโน้ม

ยอมรับแนวคิดใหม่หรือนวัตกรรมต่าง ๆ น้อยลง หากผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญ

ในส่วนที่เป็นความคิดเห็นของผู้ดำเนินการฝึกอบรมเกี่ยวกับการดำเนินการฝึกอบรมนั้น พบว่า ผู้ดำเนินการฝึกอบรมส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการฝึกอบรมครุตามโครงการนี้ว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะข้อรายการเกี่ยวกับความเหมาะสมของวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม เกี่ยวกับเนื้อหาและภาพประกอบของชุดฝึกอบรม และความตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบที่เกิดจากการจัดการฝึกอบรมครั้งนี้ ผู้ดำเนินการฝึกอบรมส่วนใหญ่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด นอกจากนี้ผู้ดำเนินการฝึกอบรมยังเห็นว่าเนื้อหา ในชุดฝึกอบรมได้สอดคล้องคุณธรรมและแนวคิดที่เป็นประโยชน์ เห็นว่าการฝึกอบรมแบบนี้ให้ความรู้และประสบการณ์ที่ดี ทำให้ผู้ดำเนินการฝึกอบรมชอบการฝึกอบรมแบบนี้ในระดับมาก เห็นว่าคณะผู้ดำเนินการฝึกอบรมได้ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือกัน ผู้เข้ารับการฝึกอบรมให้ความร่วมมือกับผู้ดำเนินการฝึกอบรมเป็นอย่างดี เห็นว่าเป็นการฝึกอบรมที่ดีมีความเหมาะสม ควรให้มีการจัดฝึกอบรมรูปแบบนี้อีก เพราะเป็นรูปแบบที่ได้รับความสนใจจากผู้เข้ารับการฝึกอบรมมากที่สุด ส่วนด้านที่เกี่ยวกับความร่วมมือและการสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้ดำเนินการฝึกอบรมเห็นว่าได้รับความร่วมมืออยู่ในระดับปานกลางและเห็นว่างบประมาณในการฝึกอบรมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับน้อย ทั้งนี้จะเห็นได้จากผู้ดำเนินการฝึกอบรมประสบปัญหาเกี่ยวกับการส่งชุดฝึกอบรม เทปโทรทัศน์ ภาพเสียง และหนังสือคู่มือการจัดกิจกรรมสร้างเสริมคุณธรรม ซึ่งบางจุดฝึกอบรมจัดส่งมาถึงช้า มีจำนวนไม่ครบตามจำนวนของผู้เข้ารับการฝึกอบรม สื่อบางอย่างชำรุดต้องเสียเวลานำไปเปลี่ยน บางจุดฝึกอบรมประสบปัญหาในการหาอิมเครื่องฉายเทปโทรทัศน์และเครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ ต้องแก้ปัญหาเฉพาะหน้าทุกครั้ง ทำให้การดำเนินการฝึกอบรมไม่ราบรื่นเท่าที่ควร และเนื่องจากการฝึกอบรมตามโครงการนี้ดำเนินการพร้อมกันทั่วประเทศด้วยความจำกัดของงบประมาณ และงบประมาณส่วนใหญ่ใช้จ่ายไปในด้านการผลิตสื่อต่าง ๆ จึงไม่มีงบประมาณพอที่จะให้ผู้ดำเนินการฝึกอบรมและผู้เข้ารับการฝึกอบรมเบิกค่าใช้จ่ายตามสิทธิ์ได้ ทั้งนี้ผู้ดำเนินการฝึกอบรมบางคนได้ชี้แจงให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเข้าใจ โดยเน้นให้เห็นประโยชน์และความสำคัญของการเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ นอกจากนี้ผู้ดำเนินการฝึกอบรมหลายคนเสนอแนะว่าควรมีการติดตามนิเทศ ควบคุมและประเมินการฝึกอบรมนี้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การจัดการฝึกอบรมครั้งนี้มีผลในการนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนอย่างจริงจัง

สำหรับการฝึกอบรมในช่วงที่ 2 ซึ่งเป็นขั้นตอนของการนำความรู้ แนวคิด และแบบฝึกปฏิบัติหรือกิจกรรมเสนอแนะไปทดลองใช้จัดในสถานการณ์จริงกับนักเรียนในโรงเรียนนั้น นับว่าเป็นกระบวนการฝึกอบรมที่ดี เพราะการเรียนรู้เฉพาะภาคทฤษฎีจากการศึกษาชุดฝึกอบรมนั้น ไม่สามารถฝึกทักษะหรือสร้างเจตคติที่ดีแก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ และเนื่องจากผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นครูและบุคลากรการศึกษาประจำการ เป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์ในการสอนอยู่แล้ว การจัดการฝึกอบรมจึงควรจัดให้แตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอนที่จัดสำหรับนักศึกษาครูทั่วไป โดยเน้นให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้รับประสบการณ์จากการศึกษาและปฏิบัติด้วยตนเอง (กลุ่มวิทยาลัยครูภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2522: 25) การจัดหลักสูตรการฝึกอบรมควรเน้นการปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี และเนื้อหาควรสามารถนำไปใช้ในการปรับปรุงการปฏิบัติงานในหน้าที่ได้ (เชิญ วีระฉายา 2525: 121-124) และจากการมอบหมายให้แต่ละโรงเรียน โดยผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนร่วมกันพิจารณาและดำเนินการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่กำหนดให้ นั้น ช่วยให้คณะครูในโรงเรียนได้ศึกษาบทวนชุดฝึกอบรมได้ร่วมปรึกษาหารือและแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดที่ได้จากการฝึกอบรมในช่วงที่ 1 และได้ร่วมกันวางแผนเพื่อแก้ปัญหาการเรียนการสอนในโรงเรียนอีกด้วย และจากการนำผลการฝึกปฏิบัติดังกล่าวมาเสนอรายงานให้ที่ประชุมครูในการฝึกอบรมในช่วงที่ 3 ช่วยให้แต่ละโรงเรียนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทำให้ทราบปัญหา และช่วยกันคิดหาวิธีแก้ปัญหาเหล่านั้น ทำให้ครูเห็นแนวทางในการที่จะนำกิจกรรมต่าง ๆ ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนยิ่งขึ้น ซึ่งจากการสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมในการเข้าร่วมกิจกรรมรายงานผลการฝึกปฏิบัติในช่วงที่ 3 ของการฝึกอบรม พบว่าผู้รายงานส่วนใหญ่พอใจต่อผลของการนำกิจกรรมไปฝึกปฏิบัติ การรายงานของแต่ละโรงเรียนส่วนใหญ่ได้แนวคิด ความเห็น และเนื้อหาตรงประเด็น ผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่ให้ความสนใจและกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ยกเว้นบางโรงเรียนในบางจุดฝึกอบรมที่ผู้รายงานไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนี้เท่าที่ควร การรายงานจึงกลายเป็นการสรุปแนวคิดและเนื้อหาตามชุดฝึกอบรมมากกว่าการรายงานผลการปฏิบัติ ทั้งนี้อาจจะมีสาเหตุมาจากความไม่ชัดเจนของการชี้แจงและมอบหมายงานของผู้ดำเนินการฝึกอบรม ขาดการประชุมปรึกษาหารือกันภายในโรงเรียน และขาดการนิเทศติดตามให้คำแนะนำของผู้ดำเนินการฝึกอบรมระหว่างการฝึกปฏิบัติ ซึ่งจากการสอบถามผู้เข้ารับการฝึกอบรม พบว่า ไม่มีผู้ดำเนินการฝึกอบรมออกตรวจเยี่ยม หรือติดตามให้คำแนะนำแต่อย่างใด

1.3 การประเมินผลการฝึกอบรม ผู้วิจัยได้ศึกษาและประเมินผลการฝึกอบรมจากการสอบถามความคิดเห็นและความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรม และจากการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการฝึกอบรมตามแบบทดสอบความรู้ก่อนและหลังการฝึกอบรม

ผลการประเมินความคิดเห็นและความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มีต่อกระบวนการฝึกอบรม พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่พึงพอใจต่อกระบวนการฝึกอบรมอยู่ในระดับมาก โดยมีข้อรายการที่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมแสดงความคิดเห็นและพึงพอใจอยู่ในระดับมาก หรือค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป จำนวน 27 ใน 30 ข้อรายการ หรือร้อยละ 90.00 ของจำนวนรายการทั้งหมด ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์การประเมินที่กำหนดไว้ ข้อรายการที่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความคิดเห็นและพึงพอใจอยู่ในระดับที่สูงกว่าข้อรายการอื่น ๆ ได้แก่ ข้อรายการการฝึกอบรมครั้งนี้ ทำให้เกิดความคิดว่าจะปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ การฝึกอบรมครั้งนี้ทำให้ได้รับความรู้เกี่ยวกับการเรียนการสอนเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดเจตคติที่ดีต่อการจัดการเรียนการสอน และทำให้ตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบเพิ่มขึ้น ซึ่งนับว่าความคิดเห็นและความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่สอดคล้องและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการนี้ ซึ่งมีข้อหนึ่งกำหนดไว้ว่า เพื่อให้ครูผู้สอนมีเจตคติที่ดีต่อหน้าที่ มีความรับผิดชอบเข้าใจการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนหลายวิธี สามารถเลือกใช้ได้อย่างเหมาะสมกับวัยและสภาพธรรมชาติของนักเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2527: 3)

ส่วนข้อรายการที่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความคิดเห็นและพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ข้อรายการเกี่ยวกับจำนวนที่เพียงพอกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมและความน่าสนใจของชุดฝึกอบรม ภาพทัศน์ ภาพเคลื่อนไหว และแผ่นโปร่งใส และข้อรายการเกี่ยวกับความเหมาะสมของเวลาที่ใช้ในการฝึกอบรม โดยเฉพาะข้อรายการเกี่ยวกับจำนวนและความน่าสนใจของชุดฝึกอบรม ภาพทัศน์ ภาพเคลื่อนไหว และแผ่นโปร่งใส นั้นผู้เข้ารับการฝึกอบรมแสดงความคิดเห็นและพึงพอใจอยู่ในระดับต่ำกว่าข้อรายการอื่น ๆ เกือบทุกจุดฝึกอบรม ทั้งนี้อาจจะมีสาเหตุมาจากความผิดพลาดในการจัดส่งชุดฝึกอบรมไปยังจุดฝึกอบรมมีจำนวนไม่เพียงพอกับจำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรม ผู้เข้ารับการฝึกอบรมต้องขอยืมจากผู้ผ่านการฝึกอบรมรุ่นก่อน ๆ หรือต้องศึกษาชุดฝึกอบรมร่วมกัน ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมไม่ได้รับความสะดวกเท่าที่ควร และอีกประการหนึ่งในการจัดการกิจกรรมที่ต้องใช้สื่อเสริมซึ่งได้แก่ ภาพทัศน์ ภาพเคลื่อนไหว และแผ่นโปร่งใส ทุกจุดฝึกอบรมมีปัญหาที่คล้าย ๆ กัน คือ ไม่สามารถควบคุมแสงภายในห้องประชุมให้พอเหมาะได้ ภาพที่ได้จึงไม่ชัดเจนเท่าที่ควร

นอกจากนี้ยังพบว่า มีข้อจำกัดในเรื่องของความเหมาะสมของจอภาพกับจำนวนของผู้เข้ารับการฝึกอบรม รวมทั้งพฤติกรรมของผู้ดำเนินการฝึกอบรมบางคนที่เห็นว่ากิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมเพื่อการพักผ่อนและผ่อนคลายความเครียด ขาดการกระตุ้นความสนใจและการสรุปกิจกรรม ส่วนในด้านของความเหมาะสมของเวลาที่ใช้ในการฝึกอบรมนั้น ทั้งผู้เข้ารับการฝึกอบรมและผู้ดำเนินการฝึกอบรมต่างก็มีความเห็นสอดคล้องกันคือ เห็นว่าเวลาในการจัดฝึกอบรมน้อยเกินไป เมื่อเทียบกับจำนวนกิจกรรมในแต่ละวัน ซึ่งบางกิจกรรมต้องใช้เวลาในการศึกษาและวิเคราะห์วิจารณ์มาก และส่วนใหญ่เห็นว่าควรจัดการฝึกอบรมในวันราชการ เพื่อจะได้มีวันหยุดพักผ่อนและบางคนต้องไปศึกษาต่อตามโครงการอบรมครูและบุคลากรการศึกษาประจำการ (อศป.) ในวันเสาร์ อาทิตย์ และบางคนเห็นว่าควรจัดฝึกอบรมในช่วงปิดภาคเรียน เป็นต้น

ความคิดเห็นและความพึงพอใจต่อกระบวนการฝึกอบรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมเหล่านี้ ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบต่อการดำเนินการฝึกอบรม ควรจะให้ความสนใจ และใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงหรือเตรียมงานโครงการอื่น ๆ เพราะครูผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นพื้นฐานและเป็นตัวจักรที่สำคัญของความสำเร็จในการนำความรู้ แนวคิดหรือนวัตกรรมทางการศึกษาต่าง ๆ ไปสู่การเปลี่ยนแปลงของกระบวนการเรียนการสอนทั้งหมดในโรงเรียน (น้อมศรี แดงหาญ 2521: 80) การดำเนินงานโครงการหรือการฝึกอบรมจึงควรให้ครูมีส่วนได้รับรู้และได้แสดงความคิดเห็น ผู้บริหารควรมีความรู้ความเข้าใจ ยอมรับและพร้อมที่จะให้การสนับสนุน (ชูชาติ บุญชู 2525: 97-98) และที่สำคัญที่สุด โครงการควรจะเริ่มมาจากความต้องการของครูและครูควรเข้ารับการฝึกอบรมด้วยความต้องการที่จะได้รับความรู้และประสบการณ์ และต้องการที่จะปรับปรุงการทำงานของคนที่ดีขึ้น (สุดใจ บุญอารีย์ 2522: 110-112)

ผลการประเมินผลของการฝึกอบรมตามการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการฝึกอบรมจากการเปรียบเทียบคะแนนการทดสอบความรู้ก่อนการฝึกอบรมกับหลังการฝึกอบรม พบว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนการทดสอบความรู้หลังการฝึกอบรมสูงกว่าค่าเฉลี่ยก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยคะแนนเฉลี่ยหลังการฝึกอบรมเพิ่มขึ้นจากคะแนนเฉลี่ยก่อนการฝึกอบรมถึง 12.42 คะแนน หรือคิดเป็นคะแนนเพิ่มขึ้นร้อยละ 20.70 ของคะแนนเดิมซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์การประเมินทุกประการ และจากจำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่เข้าทดสอบจำนวน 389 คน มีผู้ที่ได้คะแนนเพิ่มขึ้นร้อยละ 96.92 มีผู้ที่ได้คะแนนลดลงร้อยละ 2.06

และมีผู้ที่ได้คะแนนเท่าเดิมร้อยละ 1.03 ของจำนวนผู้เข้าทดสอบทั้งหมด โดยในจำนวนนี้มีผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่ได้คะแนนเพิ่มขึ้นมากที่สุดถึง 36 คะแนน หรือร้อยละ 60.00 ของคะแนนเดิม มีผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่ได้คะแนนทดสอบหลังการฝึกอบรมสูงสุด 60 คะแนน เดิมจำนวน 2 คน และผู้ที่ได้คะแนนทดสอบหลังการฝึกอบรมต่ำที่สุดคือ 29 คะแนน จำนวน 3 คน ส่วนผู้ที่ได้คะแนนเท่าเดิมหรือลดลงนั้น ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ได้คะแนนการทดสอบก่อนการฝึกอบรมค่อนข้างสูง จากคะแนนการทดสอบความรู้ทั้งก่อนและหลังการฝึกอบรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการฝึกอบรมตามโครงการนี้มีประสิทธิผล ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้ และมีความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาวิชาตามหลักสูตรการฝึกอบรม อยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจ

สาเหตุที่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่ได้คะแนนการทดสอบหลังการฝึกอบรมค่อนข้างสูงอาจจะเป็นเพราะว่าผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้รับชุดฝึกอบรม ได้ศึกษาและร่วมอภิปรายเกี่ยวกับเนื้อหาในชุดฝึกอบรมทั้ง 20 เล่ม และแต่ละเล่มยังได้สรุปแนวคิดที่สำคัญ มีแบบฝึกปฏิบัติ และแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนไว้ให้ศึกษาและฝึกปฏิบัติอีกด้วย เป็นชุดฝึกอบรมด้วยตนเองที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาอย่างเป็นระบบ มีความสมบูรณ์ในตัวเอง ทั้งเนื้อหาสาระ แนวคิดที่สำคัญ การใช้ตัวอักษร รูปภาพ และการจัดรูปเล่มที่โปร่งอ่านง่าย เหมาะสมที่จะใช้ฝึกอบรมครูประถมศึกษา (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ และคณะ 2529: 261) และยังสอดคล้องกับความต้องการของครูประถมศึกษา ซึ่งมีแนวโน้มที่จะยอมรับนวัตกรรมที่เป็นแบบ เรียนสำเร็จรูปหรือชุดฝึกอบรมด้วยตนเองที่แบ่งเป็นบทเรียนย่อย ๆ จากง่ายไปหายาก (ชูชาติ บุญชู 2525: 88) สาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้คะแนนการทดสอบค่อนข้างสูง ก็คือ อาจจะเป็นไปตามแนวคิดพื้นฐานสำหรับการจัดการฝึกอบรมตามโครงการนี้ ที่เชื่อว่าครูประถมศึกษาส่วนใหญ่เป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจ และมีประสบการณ์ในการสอนมาแล้วทั้งสิ้น ซึ่งสอดคล้องกับสภาพของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ที่พบว่า ครูผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่มีวุฒิปริญญาตรี (ร้อยละ 43.72) เป็นครูผู้ปฏิบัติการสอน ร้อยละ 92.08 โดยส่วนใหญ่มีชั่วโมงสอนอยู่ระหว่าง 21-25 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่มีประสบการณ์เคยเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับหลักสูตร และการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา ถึงร้อยละ 81.97 ของจำนวนครูผู้เข้ารับการฝึกอบรมทั้งหมด

นอกจากนี้ยังพบว่า พฤติกรรมและความคาดหวังของผู้บริหารและผู้ดำเนินการฝึกอบรม มีผลต่อคะแนนการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการฝึกอบรม กล่าวคือในบางจุดฝึกอบรม ผู้บริหารระดับอำเภอและผู้ดำเนินการฝึกอบรมกำหนดเกณฑ์ในการประเมินการฝึกอบรมไว้ว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมจะต้องได้คะแนนทดสอบหลังการฝึกอบรม ตั้งแต่ 42 คะแนนขึ้นไป (ร้อยละ 70.00 ของคะแนนเต็ม) จึงจะถือว่าได้ผ่านการฝึกอบรม หากไม่ผ่านจะต้องเข้ารับการฝึกอบรมใหม่ และในบางจุดฝึกอบรม ผู้ดำเนินการฝึกอบรมกำหนดให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมทุกคนสรุปแนวคิดและเนื้อหาสาระ รวมทั้งทำแบบฝึกปฏิบัติที่กำหนดไว้ในชุดฝึกอบรมทุกเล่มแล้วส่งให้ผู้ดำเนินการฝึกอบรมตรวจ พฤติกรรมและความคาดหวังดังกล่าว ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดความเครียด และอาจจริงเอาใจกับการศึกษาของชุดฝึกอบรมและการทดสอบมากเกินไป ผู้เข้ารับการฝึกอบรมบางคนจึงพยายามหาเฉลยคำตอบมาจากจุดฝึกอบรมอื่น หรือปรึกษาหารือกันขณะทำข้อทดสอบ จึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่ได้คะแนนการทดสอบหลังการฝึกอบรมค่อนข้างสูง

ถึงแม้ว่าหลักสูตรการฝึกอบรมตามโครงการนี้จะมุ่งเน้นทางด้านคุณธรรมและทักษะการฝึกปฏิบัติมากกว่าการให้เนื้อหาความรู้ แต่ในสภาพความเป็นจริงนั้น ความรู้ความเข้าใจ ทักษะและพฤติกรรมทางเจตคติ นั้น เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแยกจากกันโดยเด็ดขาดไม่ได้ และความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เป็นพื้นฐานของค่านิยมและเจตคติที่เหมาะสม หรืออาจจะกล่าวได้ว่า การบรรลุจุดมุ่งหมายเชิงความรู้ความเข้าใจ (พุทธิปริเขต) มีส่วนช่วยให้จุดมุ่งหมายเชิงเจตคติ (จิตตปริเขต) บรรลุผลได้ (อุทุมพร ทองอุไทย 2523: 52-63) ดังนั้นการเพิ่มขึ้นของคะแนนการทดสอบความรู้ของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่ค่อนข้างสูงนี้ แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพและความสำเร็จของการฝึกอบรมตามโครงการนี้ในระดับหนึ่ง เพราะผลของการฝึกอบรมทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้ตามเกณฑ์การประเมินการดำเนินโครงการประชุมปฏิบัติการ ซึ่ง ดนัย เทียนฟูฒ (2525: 67) ได้พัฒนาจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ และกำหนดไว้ว่าผู้เข้ารับการฝึกอบรมจะต้องมีความรู้เพิ่มขึ้น โดยคะแนนเฉลี่ยของการทดสอบหลังการฝึกอบรมจะต้องมากกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนการฝึกอบรมอย่างน้อย ร้อยละ 15 ของคะแนนเต็ม

2. ผลการประเมินพฤติกรรมการจัดการเรียนการสอนและพฤติกรรมด้านคุณธรรมของครูประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 11 ภายหลังจากฝึกอบรม

2.1 การประเมินพฤติกรรมการจัดการเรียนการสอนของครู ผู้วิจัยได้ศึกษาและประเมินโดยการสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู การสอบถามครู การสัมภาษณ์นักเรียนเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู และจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมภายในโรงเรียนประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมที่ครูส่วนใหญ่ได้นำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ภายหลังจากฝึกอบรมได้แก่ การใช้สื่อประกอบการสอน การบรรยายหรืออธิบาย การอภิปราย การให้การเสริมแรงนักเรียน การทบทวนก่อนเรียน การทดสอบหลังเรียน การศึกษาหลักสูตรและแผนการสอน การให้คำปรึกษาแก่นักเรียนและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนครูเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน ส่วนกิจกรรมที่มีครูเพียงส่วนน้อยนำไปใช้จัดการเรียนการสอน ได้แก่ การสร้างสถานการณ์จำลอง การแสดงละคร การใช้กรณีตัวอย่าง การโต้วาที การเชิญวิทยากรมาบรรยายหรือสาธิต และการใช้เทคนิควิธีแบ่งกลุ่มหลาย ๆ แบบ เมื่อพิจารณาจากครูที่เป็นตัวอย่างประชากรจำนวน 24 คน พบว่ามีครูที่นำกิจกรรมต่าง ๆ ไปใช้จัดการเรียนการสอนตั้งแต่ร้อยละ 80 ขึ้นไป เพียง 7 คน หรือร้อยละ 29.17 ของจำนวนครูทั้งหมด ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์การประเมินที่กำหนดไว้ และเมื่อทดสอบความมีนัยสำคัญกับเกณฑ์ปรากฏว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ แสดงว่า ครูส่วนใหญ่ นำกิจกรรมไปใช้จัดการเรียนการสอน ยังอยู่ในระดับที่ไม่น่าพึงพอใจ

สาเหตุที่ครูผู้ผ่านการฝึกอบรม นำกิจกรรมไปใช้จัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ อาจจะเป็นเพราะว่า

1) ลักษณะของแต่ละกิจกรรมที่กำหนดไว้ในหลักสูตรการฝึกอบรมนั้น มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ บางกิจกรรมสามารถนำไปใช้ได้กับทุกกลุ่มวิชา โดยครูผู้สอนไม่ต้องยุ่งยากหรือเสียเวลาในการเตรียมการสอนมากนัก บางกิจกรรมสามารถนำไปใช้จัดการเรียนการสอนได้กับบางกลุ่มวิชา ขึ้นอยู่กับเนื้อหา จุดประสงค์ และครูผู้สอนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจและทักษะในการจัดหรือต้องใช้เวลาในการเตรียมการสอนมากกว่า

กิจกรรมที่พบว่าครูได้นำไปใช้จัดการเรียนการสอนเป็นส่วนใหญ่ นั้น เป็นกิจกรรมที่สามารถนำไปใช้กับทุกกลุ่มวิชา เช่น กิจกรรมการบรรยายหรืออธิบาย การอภิปราย

การใช้สื่อการสอน และการให้การเสริมแรงแก่นักเรียน เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทองสุข รวยสูงเนิน (2527: 93) พบว่า วิธีสอนที่ครูปฏิบัติมากที่สุดคือ วิธีการบอก การอธิบายหรือบรรยาย การสนทนาซักถาม การอภิปรายหรือให้แสดงความคิดเห็น โดยครูมักจะอธิบายหรือบรรยายรายละเอียดก่อน แล้วสรุปเป็นหลักการหรือกฎเกณฑ์ ส่วนงานวิจัยของ สุภาวดี โรจนธรรมกุล (2529: 99) พบว่า กิจกรรมการสอนที่ครูปฏิบัติมากที่สุดได้แก่ การใช้กระดานดำประกอบการสอน และการตั้งคำถามให้นักเรียนตอบ การสอนโดยวิธีการบรรยายนั้นแม้จะมีข้อดีที่สามารถประหยัดเวลา เพราะสามารถให้เนื้อหาวิชาแก่ผู้เรียนจำนวนมาก ๆ ได้ ผู้สอนไม่ต้องยุ่งยากในการเตรียมการสอนมากนักและยังสามารถปรับเนื้อหาวิชาให้เหมาะสมกับผู้เรียนได้ง่ายกว่าวิธีอื่น ๆ แต่การบรรยายเป็นการสื่อความหมายทางเดียว ผู้สอนไม่สามารถรับรู้ความเข้าใจของผู้เรียนได้ ไม่สามารถสอนเนื้อหาที่เป็นการฝึกทักษะได้ และผู้เรียนมักจะเป็นความเบื่อหน่ายต่อการเรียนได้ง่าย (รุ่งทิพา จักรักร 2527: 61-62) ซึ่งจากการวิจัยของ สุภาวดี โรจนธรรมกุล (2529: 102) โดยการสอบถามความสนใจของนักเรียนที่มีต่อเทคนิคและวิธีสอน พบว่า นักเรียนสนใจวิธีการสอนแบบบรรยายเป็นอันดับสุดท้าย ดังนั้นในการเลือกใช้กิจกรรมการสอนโดยการบรรยาย ครูผู้สอนจึงควรพิจารณาถึงข้อจำกัดเหล่านี้ด้วย ส่วนการสอนโดยใช้กิจกรรมการอภิปรายนั้น นับว่าเป็นกิจกรรมที่ดีและเหมาะสมที่จะนำไปใช้กับทุกวิชาเพื่อฝึกให้นักเรียนได้คิดและแสดงความคิดเห็น ฝึกการทำงานร่วมกันตามหลักประชาธิปไตย แต่ครูไม่ควรผูกขาดเป็นผู้ตั้งคำถามให้นักเรียนตอบฝ่ายเดียว ครูควรฝึกให้นักเรียนรู้จักตั้งคำถามและเป็นผู้ดำเนินการอภิปรายให้มากขึ้น

กิจกรรมที่พบว่ามีครูเพียงบางคนที่นำไปใช้จัดการเรียนการสอนนั้น เป็นกิจกรรมที่ผู้สอนจะต้องมีความเข้าใจและมีทักษะในการจัด จะต้องเตรียมการสอนอย่างดี และบางกิจกรรมก็เหมาะที่จะใช้กับบางวิชาเท่านั้น เช่น การสร้างสถานการณ์จำลอง การเชิญวิทยากรมาบรรยายหรือสาธิต การทดลอง การได้วาที เป็นต้น ซึ่งจากการวิจัยของ สันทัต อินทริกานนท์ (2527: 141) พบว่า กิจกรรมการเรียนการสอนที่ครูใช้น้อยที่สุด คือ การเชิญวิทยากรและการศึกษานอกสถานที่ และงานวิจัยของ ทองสุข รวยสูงเนิน (2527: 93) พบว่า วิธีสอนที่ไม่พบว่าครูใช้เลย คือ วิธีการจัดสถานการณ์จำลอง โดยครูให้เหตุผลสอดคล้องกันว่า ประสบความสำเร็จในการเตรียมการสอน ทั้งวิธีการและสื่อประกอบ เป็นการเพิ่มภาระและเสียเวลา

มากกว่า อีกทั้งไม่แน่ใจว่าวิทยากรจะมีความรู้ความสามารถจริง แต่กิจกรรมดังกล่าว เป็นกิจกรรมที่มีคุณค่าในการให้ประสบการณ์ตรงที่ดีแก่นักเรียน นักเรียนได้วิจารณ์งานในการคิด และตัดสินใจ ครูผู้สอนจึงควรพิจารณาว่ากิจกรรมเหล่านี้ไปใช้ให้มากขึ้น โดยวิทยากรอาจจะเป็นผู้ปกครองนักเรียน เป็นครูในโรงเรียนหรืออาจจะเป็นนักเรียนที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องการสอนก็ได้ และการศึกษาสถานศึกษาที่อาจจะเป็นภายในชุมชน หรือรอบ ๆ บริเวณโรงเรียนก็ได้ ดังปรากฏในชุดฝึกอบรมด้วยตนเอง เล่มที่ 5 : สอนอย่างไรให้ใฝ่รู้

2) บทบาทและนโยบายของผู้บริหาร หากผู้บริหารโรงเรียนเห็นความสำคัญของงานวิชาการ ได้เข้ารับการฝึกอบรมด้วยความตั้งใจ และมีความรู้ความสามารถและทักษะในการนิเทศการสอนของครูในโรงเรียน พฤติกรรมการสอนของครูจะมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปในแนวทางที่ต้องการได้ แต่ในทางตรงกันข้ามหากผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญ การยอมรับและการนำความรู้หรือแนวคิดต่าง ๆ ไปใช้ของครูก็จะมีแนวโน้มลดลง (ชูชาติ บุญชู 2525: 88) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุดใจ บุญอารีย์ (2522: 110-112) ซึ่งพบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการนำความรู้และประสบการณ์จากการฝึกอบรมไปใช้คือ ขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณ คู่มือหรือตำราที่จะค้นคว้า ขาดแคลนสื่อและอุปกรณ์ที่จำเป็น จากการสังเกตและสัมภาษณ์ครูของผู้นวิจัย พบว่า บางโรงเรียนที่ผู้บริหารเน้นนโยบายการอ่านคล่องเขียนคล่อง และคิดเลขเก่ง ทำให้ครูต้องมุ่งสอนเฉพาะวิชาภาษาไทยและคณิตศาสตร์ เพื่อเตรียมนักเรียนสำหรับส่งเข้าแข่งขันในระดับกลุ่ม และระดับอำเภอ ส่วนวิชาในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยและกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพนั้นครูไม่ได้ให้ความสำคัญเท่าที่ควร การสอนส่วนใหญ่จึงเป็นการบอกการอธิบายและให้เด็กท่องจำ ส่วนในบางโรงเรียนที่ผู้บริหารเห็นความสำคัญและเอาใจใส่ในงานสอนของครู ช่วยจัดหาวัสดุอุปกรณ์และอำนวยความสะดวกแก่ครู ครูก็มีโอกาสนำความรู้และกิจกรรมต่าง ๆ ไปใช้ในโรงเรียนได้มากขึ้น บทบาทและนโยบายของผู้บริหารจึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะสนับสนุนการใช้กิจกรรมหรือนวัตกรรมต่าง ๆ ของครูให้ประสบผลสำเร็จได้ (A. Arbuckle 1977: 1757-A)

3) สาเหตุอื่น ๆ ที่เป็นข้อจำกัดของครูบางคน บางระดับชั้น และบางวิชา เช่น ครูบางคนอาจจะมีเจตคติที่ไม่ดีต่อกิจกรรมที่ต้องยุ่งยากในการเตรียมการสอน ขาดความเข้าใจในหลักการบางเทคนิค ขาดทักษะในการแต่งเพลงหรือร้องเพลง ขาดทักษะการนำกิจกรรมต่าง ๆ ไปใช้ นักเรียนไม่คุ้นเคยไม่เข้าใจวิธีการหรือกิจกรรมที่ครูนำไปใช้ นักเรียน

ไม่กล้าแสดงออก นักเรียนมุ่งแต่แข่งขันเอาชนะกันและสนุกสนานจนละเอียดต่อเนื้อหาหรือสิ่งที่ต้องการปลูกฝัง (อาภรณ์ ปรีดาสุวรรณ 2527: 139) นักเรียนในบางชั้น โดยเฉพาะชั้น ประถมศึกษาปีที่ 1 และ 2 ยังขาดทักษะในการอ่านการพูด จึงยังไม่สามารถจัดกิจกรรมการศึกษาค้นคว้าจากห้องสมุด หรือกิจกรรมโต้วาทีได้ วิชาที่ครูสอนอาจจะไม่เกี่ยวกับบางกิจกรรมที่ได้รับการฝึกอบรม (เกตุมาลี มากมี 2527: 130) เช่น วิชาภาษาไทย ไม่มีเนื้อหาที่เหมาะสม จะใช้กิจกรรมการทดลอง วิชาภาษาอังกฤษอาจจะประสบปัญหาในการส่งเสริมให้นักเรียนค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง เพราะขาดแคลนหนังสือสำหรับอ่านค้นคว้าและนักเรียนยังไม่มีทักษะพอ (ธีรพงศ์ แก่นอินทร์ 2525: 83-85)

ข้อสังเกตอื่น ๆ เกี่ยวกับพฤติกรรมการจัดการเรียนการสอนของครู ภายหลังจากการฝึกอบรม ที่เป็นข้อค้นพบจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

- 1) โอกาสในการนำกิจกรรมต่าง ๆ ไปใช้จัดการเรียนการสอน พบว่า ครูผู้สอนประจำชั้นมีโอกาสที่จะนำกิจกรรมต่าง ๆ ไปใช้มากกว่าครูพิเศษหรือครูที่สอนประจำเพียงวิชาใดวิชาหนึ่ง เช่น กิจกรรมการสนทนายามเช้า การเล่าข่าวและเหตุการณ์ การจัดป้ายนิเทศ การให้คำปรึกษาแก่นักเรียน และการประสานกับผู้ปกครองนักเรียน เกี่ยวกับการเรียนของนักเรียน เพราะกิจกรรมเหล่านี้โรงเรียนมักจะกำหนดให้เป็นงานในหน้าที่ของครูประจำชั้น
- 2) กิจกรรมที่สามารถจัดได้กับทุกวิชาและควรจัดเป็นประจำ แต่มีครูนำไปใช้ไม่มากนัก เช่น การนำเข้าสู่บทเรียนหรือกิจกรรมการเร้าความสนใจ การสอนซ่อมเสริม การทดสอบก่อนเรียนและกิจกรรมการแบ่งกลุ่มนักเรียน โดยเฉพาะกิจกรรมการนำเข้าสู่บทเรียนหรือการเร้าความสนใจนั้น เป็นทักษะที่ครูควรจะมีฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ สามารถใช้กระตุ้นให้นักเรียนสนใจอยากติดตาม อยากเรียนรู้และร่วม ทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเต็มใจ และไม่เบื่อหน่าย (รุ่งทิพา จักรกร 2527: 172) ส่วนกิจกรรมการแบ่งกลุ่มนั้น พบว่า ครูนำไปใช้น้อยมาก ถึงแม้ว่าครูส่วนใหญ่จะเห็นความสำคัญของกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ แต่ครูมักจะใช้กลุ่มนักเรียนที่แบ่งไว้แล้ว เมื่อตอนต้นปีหรือต้นภาคเรียน และยังพบว่าครูบางคนได้แบ่งนักเรียนให้เป็นกลุ่ม แต่กิจกรรมการเรียนการสอนไม่ได้มุ่งให้นักเรียนเรียนหรือทำงานร่วมกัน

๑) พฤติกรรมการสอนของครูกับพฤติกรรมการเรียนของนักเรียน พบว่า พฤติกรรมของนักเรียนในชั้นเรียนที่ครูเลือกใช้เทคนิควิธีและกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของบทเรียนนั้น นักเรียนจะให้ความสนใจและกระตือรือร้นที่จะเรียน เช่น การสอนวิชางานบ้านในกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ครูผู้สอนได้เชิญครูที่มีความรู้และทักษะในการแกะสลักและตกแต่งผักและผลไม้มาสาธิต แล้วให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติร่วมกันเป็นกลุ่ม และการใช้กิจกรรมการทดลอง สอนวิชาคณิตศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เรื่อง น้ำหนัก โดยใช้เครื่องชั่งสอนแบบจำลอง โดยครูสาธิตแล้วให้นักเรียนทดลองชั่งสิ่งของต่าง ๆ พบว่าบรรยากาศในชั้นเรียนเป็นบรรยากาศของความร่วมมือช่วยเหลือกัน นักเรียนทุกคนให้ความสนใจและตั้งใจทำงานดีมาก อีกทั้งยังแสดงความพอใจและสนุกสนานที่ได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ สิรวิวรรณ สุวรรณอาภา (2523: 7) ที่ว่า กิจกรรมการสาธิตและการทดลองนี้นักเรียนจะมีโอกาสได้เห็น ได้สังเกต และได้สัมผัสด้วยตนเอง จึงทำให้นักเรียนเข้าใจชั้นตอนต่าง ๆ ได้ถูกต้อง และสามารถสรุปเป็นความคิดรวบยอดได้ชัดเจน

2.2 การประเมินพฤติกรรมด้านคุณธรรมของครูภายหลังการฝึกอบรม ผู้วิจัยได้ศึกษาและประเมินโดยใช้แบบวัดคุณธรรมของครูประถมศึกษา 2 ฉบับ การสัมภาษณ์นักเรียนเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านคุณธรรมของครู และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในโรงเรียนประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า มีครูที่มีพฤติกรรมด้านคุณธรรมอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจ ตั้งแต่ร้อยละ 80 ของจำนวนข้อคุณธรรมทั้งหมด จำนวน 20 ใน 24 คน หรือร้อยละ 83.33 ของจำนวนครูทั้งหมด ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์การประเมินที่กำหนดไว้ และยังพบว่า มีครูที่มีพฤติกรรมด้านคุณธรรมอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจ ครบทั้ง 12 คุณธรรม จำนวน 5 คน เมื่อทดสอบความมีนัยสำคัญแล้วพบว่า ส่วนใหญ่ไม่แตกต่างจากเกณฑ์ที่กำหนดไว้ แสดงว่า ภายหลังจากการฝึกอบรมแล้ว ครูประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 11 ส่วนใหญ่ มีพฤติกรรมด้านคุณธรรมอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจ

สาเหตุที่ทำให้ครูผู้ผ่านการฝึกอบรมส่วนใหญ่มีพฤติกรรมด้านคุณธรรมอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจตามเกณฑ์การประเมินที่กำหนดไว้ อาจจะเป็นเพราะว่า

1) โครงการปรับปรุงประสิทธิภาพการเรียนการสอนของครูประถมศึกษาเป็นหลักสูตรและกระบวนการฝึกอบรมที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักสูตรการฝึกอบรมตามโครงการนี้มุ่งเน้นที่จะปลูกฝังเจตคติที่ดี และความรับผิดชอบต่อหน้าที่ให้แก่ครู โดยให้ความสำคัญ

ของคุณธรรมที่จำเป็นสำหรับครูมากกว่าทักษะการปฏิบัติและความรู้ในเนื้อหา เป็นอัตราส่วน 3 : 2 : 1 ตามลำดับ เจตคติและคุณธรรมดังกล่าวได้รับการบรรจุไว้ในหลักสูตรและกระบวนการฝึกอบรมในรูปแบบของชุดฝึกอบรม ซึ่งเป็นสื่อหลัก ภาพทัศน์และภาพเคลื่อนไหวซึ่งเป็นสื่อเสริม รวมทั้งกิจกรรมสร้างเสริมคุณธรรมและวิธีการฝึกอบรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นลักษณะการฝึกอบรมทางไกลแต่ใกล้ชิด เพื่อปลูกเร้าและกระตุ้นให้ครูผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ตระหนักในความสำคัญของอาชีพครู สำนึกในความรับผิดชอบของครู เห็นคุณค่าและความสำคัญของตนเอง (สุมน อมรวิวัฒน์ อ้างจากการบรรยายในการประชุมสัมมนา โครงการปรับปรุงประสิทธิภาพการเรียนการสอนของครูประถมศึกษา 14 กันยายน 2529)

หลักสูตรและกระบวนการฝึกอบรมดังกล่าว เป็นที่พึงพอใจและประทับใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมมาก โดยผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่ เห็นว่า การฝึกอบรมครั้งนี้ทำให้เกิดเจตคติที่ดี ทำให้ตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบเพิ่มขึ้น ทำให้ได้ความรู้และแนวทางที่จะนำความรู้ต่าง ๆ ไปปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น นอกจากนี้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมยังได้แสดงความรู้สึกและให้คำมั่นสัญญากับคณะผู้ดำเนินการฝึกอบรมในกิจกรรมอำลา (ฝากดวงใจและคำมั่นสัญญา) ไว้ว่า "การฝึกอบรมครั้งนี้มีคุณค่ามากที่สุดเท่าที่เคยฝึกอบรมมา" "การฝึกอบรมครั้งนี้เป็นเสมือนยาวิเศษ ทำให้สายตามีความสว่างขึ้นมา" "...เป็นแสงเทียนที่ส่องสว่างนำทางให้แก่ครูและนักเรียน" "ทำให้ผมเป็นครูขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง" "ทำให้รู้ตัวเองว่ายังบกพร่องในหน้าที่ของครูที่ดี และขอตั้งจิตว่าจะพยายามนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเรียนการสอน เพื่อเด็กตาดำ ๆ ที่กำลังรออยู่" เป็นต้น ความพึงพอใจและความรู้สึกต่าง ๆ ของครูผู้เข้ารับการฝึกอบรมเหล่านี้ เป็นเครื่องแสดงถึงประสิทธิผลของการฝึกอบรมประการหนึ่งและเป็นตัวชี้ว่า พฤติกรรมของครูมีแนวโน้มจะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น อีกประการหนึ่ง

2) ครูประถมศึกษาส่วนใหญ่ เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมอยู่แล้ว เพราะการที่ครูได้ผ่านการศึกษามาจากสถาบันการศึกษา และสถานฝึกหัดครูจนกระทั่งได้รับการคัดเลือกให้บรรจุแต่งตั้งเป็นข้าราชการครูย่อมแสดงว่า เป็นผู้มีคุณสมบัติและเจตคติที่เหมาะสมกับอาชีพครูพอสมควร เช่น จากงานวิจัยของ บุปผา นวลละออ (2526: 54-64) พบว่า ครูส่วนใหญ่เห็นว่าตนเองมีคุณธรรมจริยธรรมในด้านความซื่อสัตย์สุจริต ความมีระเบียบวินัย การเคารพกฎหมายและกฎเกณฑ์ของสังคม ความสำนึกในหน้าที่และมีความรับผิดชอบ รวมทั้งความกตัญญู กตเวทิตะและความโอบอ้อมอารี เป็นต้น แต่จากสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

ไป อาจจะทำให้ครูมีพฤติกรรมในด้านคุณธรรมเหล่านี้ลดน้อยลงได้ การจัดการฝึกอบรมเป็น
 ครั้งคราวอย่างสม่ำเสมอ ให้ครูได้ทบทวนเวียนกันเข้ารับการฝึกอบรมเรื่อย ๆ และการมีผู้
 ชี้แนะช่วยเหลือ จะทำให้ครูทราบปัญหาและสามารถแก้ปัญหาได้ทันทั่วทั้ง (สุนทร อมรวิวัฒน์
 2521: 16) การฝึกอบรมครั้งนี้ จึงเป็นการกระตุ้นและปลุกเร้าให้ครูสำนึก และนำคุณธรรม
 ที่มีอยู่เดิมแล้ว ออกมาใช้เป็นแนวประพฤติปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม การประเมินภายหลังการ
 ฝึกอบรม จึงพบว่า ครูประถมศึกษาส่วนใหญ่มีพฤติกรรมด้านคุณธรรมอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจ

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อคุณธรรมแล้ว ผลการวิจัยพบว่า คุณธรรมที่ครูส่วนใหญ่
 มีพฤติกรรมอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจ ได้แก่ ความอดทนอดกลั้น ความเมตตากรุณาและเสียสละ
 ความซื่อสัตย์สุจริตและยุติธรรม ความมีเหตุผล ความมีมนุษยสัมพันธ์ และความจงรักภักดีต่อ
 ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ พฤติกรรมด้านคุณธรรมเหล่านี้ นับว่าเป็นพฤติกรรมที่สำคัญ
 และจำเป็นที่ผู้ประกอบวิชาชีพครู ควรจะได้รับการปลูกฝัง และประพฤติปฏิบัติให้เป็นแบบอย่าง
 ที่ดีแก่นักเรียน เพราะคุณธรรมเหล่านี้ เป็นคุณสมบัติที่ต้องการเน้น ซึ่งหลักสูตรประถมศึกษา
 พุทธศักราช 2521 กำหนดไว้เป็นจุดหมายที่ต้องการปลูกฝังและเสริมสร้างให้เกิดขึ้นกับนักเรียน
 ประถมศึกษาทุกคน ได้แก่ ความเสียสละ ความมีวินัยในตนเอง ความขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์
 ประหยัดและอดทน การรู้จักคิด วิचारณ์และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล มีขันติธรรม มีน้ำใจเป็น
 นักกีฬา รู้จักทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2525: (ฐ)-(ด)) การที่
 ครูจะสอนให้นักเรียนเกิดทั้งความรู้และเป็นคนดี มีความประพฤติดีนั้น ที่สำคัญที่สุด คือ ครูเอง
 จะต้องประพฤติปฏิบัติดีให้เป็นตัวอย่างของนักเรียนด้วย (ประวิทย์ ทองศรีนุ่น 2530: 69-71)
 เพราะคนจะดีหรือไม่ดี เด็กจะดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับตัวอย่างเป็นสำคัญ และการสั่งสอนที่ดีที่สุด
 ก็คือ การสั่งสอนด้วยตัวอย่างที่ดี (พระธรรมญาณมุนี 2530: 119-121) ซึ่งสอดคล้องกับ
 ความคิดเห็นของ สมชาย คัมภีระสูตร (2526: 9-12) กิตติพงษ์ วงศ์สุนทร (2527: 21-
 23) และอาภา ภมรบุตร (2529: 3-10) ที่กล่าวว่า ลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของครูที่มี
 เหตุผลและอยู่ในกรอบของศีลธรรม จะทำให้นักเรียนเคารพนับถือ เกิดความประทับใจและ
 ถือเอาเป็นแบบอย่างที่ดี พฤติกรรมดังกล่าว ได้แก่ ความเป็นผู้ดี มีความเสียสละ มีความ
 อดทนอดกลั้นไม่แสดงออกซึ่งความโกรธ มีความซื่อสัตย์สุจริต มีเหตุผล สามารถใช้ปัญญาใน
 การไตร่ตรองไม่มุงาย มีความเมตตากรุณาและเอาใจใส่ต่อนักเรียน รู้จักประหยัดและ
 ประมาทในการใช้จ่าย มีความยุติธรรม มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อทุกคน มีความรับผิดชอบและขยัน

หมั่นเพียรในการทำงาน และมีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และจากการวิจัยของมัทนา ปิยะมาดา (2511: 96-100) น้อมจิตต์ ชูสุวรรณ (2522: 60-64) จาริก นนทวาลี (2523: 86-89) น้อย อัฐธรรมรัตน์ (2525: 53-56) และบุปผา นวลละออง (2526: 54-64) พบว่า พฤติกรรมด้านคุณธรรมที่จำเป็นและคุณลักษณะที่สำคัญของครู ได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริตและยุติธรรม ความโอบอ้อมอารีย์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความรับผิดชอบ ความอดทนอดกลั้น ความมีมนุษยสัมพันธ์ รู้จักวางตนและปรับปรุงตนเองให้เหมาะสม ส่วนการวิจัยของ เสนีย์ มีทรัพย์ (2522: 70-76) พบว่า คุณคติของครูที่ครูควรได้รับการปลูกฝัง เป็นอันดับแรก คือ ความยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ส่วนคุณธรรมและจริยธรรมที่จำเป็นมากที่สุด คือ การรู้จักรับฟังและเคารพเหตุผลของผู้อื่น มีความยุติธรรมและรักนักเรียนทุกคนอย่างจริงใจ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิรัตน์ เลาหวัฒน์ (2527: 84) พบว่า พฤติกรรมครูที่เป็นที่ประทับใจในทางบวกของนักเรียนมากที่สุดคือ การมีความรัก ห่วงใย หวังดี และมีน้ำใจต่อศิษย์ มีความเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นผู้มีเหตุผล มีความอดทนอดกลั้นรู้จักควบคุมอารมณ์ของตนเอง

คุณธรรมที่มีครูมีพฤติกรรมอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจน้อยกว่าคุณธรรมข้ออื่น ๆ ได้แก่ ความรับผิดชอบ และความสามัคคี ซึ่งก็นับว่าเป็นคุณธรรมที่มีความสำคัญมาก โดยเฉพาะคุณธรรมความรับผิดชอบนั้น นับได้ว่าเป็นหัวใจของงานทุกอาชีพ และเป็นจุดเริ่มต้นของคุณธรรมข้ออื่นอีกหลายคุณธรรมเพราะความรับผิดชอบของครู เป็นพฤติกรรมที่ครูจะแสดงออกทั้งต่อตนเอง ต่องานในหน้าที่ และต่อนักเรียน ดังคำกล่าวของ พระมัญญานันทมุนี (อ้างใน เสนีย์ มีทรัพย์ 2522: 14) ที่ว่า คุณธรรมของครูนั้นประกอบด้วยสิ่งสำคัญ 2 ประการ เท่านั้น คือ ความไม่เห็นแก่ตัวและรักหน้าที่ หากครูทั้งหลายปฏิบัติได้ทั้ง 2 ประการนี้แล้วการศึกษาก็จะเจริญขึ้น และเด็กก็จะพัฒนาไปตามจุดมุ่งหมาย ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของ สมณ อมรวิวัฒน์ (อ้างจากการบรรยายวิชาการสัมมนาการประชุมศึกษา ปีการศึกษา 2530) ที่กล่าวว่า ถ้าครูประถมศึกษาได้รับการปลูกเร้าคุณธรรมให้เกิดความรู้สึกผูกพันกับนักเรียน และรับผิดชอบต่อการสอนแล้ว การพัฒนาหรือแก้ปัญหาอย่างอื่นก็จะพลอยบังเกิดผลดีด้วย แต่หากครูมีพฤติกรรมด้านคุณธรรมความรับผิดชอบอยู่ในระดับที่ยังไม่น่าพอใจ งานของครูก็ยากที่จะประสบผลสำเร็จหรือมีคุณภาพได้ เพราะการสอนของครูจะปราศจากความหมาย หากครูไม่สามารถปฏิบัติตามสิ่งที่ตัวเองพร่ำสอนหรือปลูกฝังให้นักเรียนนั้น (พนัส หันนาคินทร์ 2526: 155) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เฉลียว บุรีภักดี และคณะ

(2520: 367-369) น้อย อัฐธรรมรัตน์ (2525: 53-56) และวิรัตน์ เลหาวัฒน์ (2527: 85) ซึ่งพบว่า พฤติกรรมของครูที่คนไม่ชอบมากที่สุดและเป็นที่น่าประทับใจในทางลบของนักเรียน คือ พฤติกรรมที่ครูขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เจ้าอารมณ์ ไม่มีเหตุผลและไม่รับฟังเหตุผลของนักเรียน เห็นแก่ตัวและไม่ยอมรับผิดชอบในการกระทำของตน และจากการวิจัยครั้งนี้พบว่า การฝึกรอบรมทำให้ครูผู้เข้ารับการฝึกรอบรมเกิดเจตคติที่ดี และตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบมากขึ้น แต่ในทางปฏิบัติแล้ว ยังมีครูบางคนที่มีพฤติกรรมไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก

พฤติกรรมด้านคุณธรรมต่าง ๆ ของครูดังกล่าวแล้วนั้น นอกจากจะสร้างความประทับใจและเคารพนับถือของนักเรียนแล้ว ยังมีอิทธิพลโดยตรงต่อพฤติกรรมและคุณลักษณะของนักเรียนอีกด้วย เพราะปฏิสัมพันธ์ ความใกล้ชิดของครูกับนักเรียน และแบบอย่างที่นักเรียนได้พบเห็นเป็นประจำ จะทำให้นักเรียนได้ซึมซับและคล้อยตามพฤติกรรมของครู จะยึดถือเป็นแบบอย่างในการสร้างคุณสมบัติให้แก่ตัวเองต่อไป (พนัส ทันทนาคินทร์ 2526: 137) ซึ่งจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในโรงเรียนประถมศึกษา ผู้วิจัยพบว่า ในชั้นเรียนของครูที่มีพฤติกรรมด้านคุณธรรมความเมตตากรุณาและเสียสละต่อนักเรียน ซึ่งครูจะให้ความรัก ความเป็นกันเอง ดูแลเอาใจใส่และให้ความช่วยเหลือนักเรียนด้วยความห่วงใย เสมือนนักเรียนเป็นลูกหลาน การสอนของครูจะใช้คำพูดที่ไพเราะ สุภาพ ช่วยกระตุ้นและให้กำลังใจนักเรียนมากกว่าการดูคำหรือลงโทษ นักเรียนก็จะมีพฤติกรรมที่น่าพอใจ อบอุ่นและประทับใจ ให้ความรักและเคารพครูอย่างจริงใจ เชื่อฟังและสนิทสนมกับครู กล้าที่จะเข้าพบเพื่อขอคำปรึกษา บรรยายากาษในชั้นเรียนก็เต็มไปด้วยความรัก ความร่วมมือช่วยเหลือกัน ในชั้นเรียนที่มีครูมีพฤติกรรมด้านคุณธรรมความรับผิดชอบและขยันหมั่นเพียร โดยครูจะมาโรงเรียนแต่เช้าอย่างสม่ำเสมอ เข้าสอนตรงตามเวลา ครูจะสนใจและเอาใจใส่ต่อการเรียนการสอนและความประพฤติของนักเรียน รวมทั้งการช่วยเหลือและสอนซ่อมเสริมให้นักเรียนเป็นประจำ นักเรียนก็จะสนใจและกระตือรือร้นที่จะมาโรงเรียน ตั้งใจเรียน ตั้งใจทำงานตามที่ครูมอบหมายอย่างเต็มที่ นักเรียนจะมีระเบียบวินัยและสามารถทำงานตามลำพังได้โดยที่ครูไม่ต้องควบคุมหรือกวดขันมากนัก

ส่วนในชั้นเรียนที่ครูขาดความรับผิดชอบ ครูที่มาโรงเรียนสายเป็นประจำ เข้าสอนไม่ตรงตามเวลา หรือบางครั้งจะทำงานอื่นแล้วไม่เข้าทำการสอน ซึ่งพบว่านักเรียนจะให้หัวหน้าชั้นมาถามครูทุกครั้งว่าชั่วโมงนี้ครูจะสอนหรือไม่ การตรวจสมุดงานนักเรียน ข้อทดสอบ

และงานที่ได้รับมอบหมายอื่น ๆ มักจะคั่งค้าง ไม่เสร็จทันตามกำหนด จะมีผลทำให้นักเรียนมีพฤติกรรมที่เฉื่อยชา ไม่กระตือรือร้นที่จะเรียน นักเรียนจะไม่สนใจ ไม่เห็นความสำคัญของวิชานั้น ๆ เท่าที่ควร นักเรียนจะปฏิบัติตามคำสั่งของครูเฉพาะเมื่อครูควบคุมอยู่เท่านั้น บางคนไม่เตรียมอุปกรณ์หรือเครื่องใช้สำหรับเรียนวิชานั้นมาโรงเรียน โดยคิดว่าครูคงจะไม่สอน ซึ่งแสดงถึงพฤติกรรมที่ขาดความรับผิดชอบและขยันหมั่นเพียรของนักเรียนที่เป็นผลมาจากพฤติกรรมของครู นอกจากนี้ยังพบว่า ครูบางคนสูบบุหรี่ในชั้นเรียนขณะที่ทำการสอน บางคนอนุญาตให้คนเดินไปขายสลากกินรวบเข้ามาขายในชั้นเรียน แล้วครูก็หยุดการสอนเพื่อซื้อสลากกินรวบ และพบว่าครูได้นำสุราเข้ามาดื่มหลังอาหารกลางวัน จนกระทั่งล่วงเลยเวลาทำการสอนในภาคบ่ายเป็นชั่วโมง เป็นต้น พฤติกรรมดังกล่าว ล้วนแต่เป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและเป็นแบบอย่างที่ไม่ดีแก่นักเรียน ถึงแม้จะเป็นพฤติกรรมของครูเพียงส่วนน้อย แต่ผลที่จะเกิดกับนักเรียนที่เรียนกับครูคนนั้นในปีหนึ่ง ๆ นั้นนับเป็นสิบหรือเป็นร้อยคน และที่น่าวิตกอย่างยิ่งก็คือ ครูเหล่านั้นเห็นว่าการปฏิบัติดังกล่าวเป็นปกติวิสัย เป็นความเคยชินของครูที่ไม่ใช่ความผิดอะไรร้ายแรง จึงไม่คิดที่จะแก้ไขปรับปรุงตนเองแต่อย่างใด

3. ผลการศึกษาพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน สังเกตพฤติกรรมในชั้นเรียนของครูประถมศึกษา ภายหลังการฝึกอบรม ผลการวิจัยที่สำคัญ ที่จะนำมาอภิปรายโดยละเอียด มีดังต่อไปนี้

3.1 พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ทางวาจา ที่พบว่าเกิดขึ้นมากที่สุด คือ พฤติกรรมการบรรยายหรืออธิบายของครู โดยความถี่ของพฤติกรรมนี้ คิดเป็นร้อยละ 33.65 ของผลรวมพฤติกรรมทุกประเภท ส่วนพฤติกรรมที่พบว่าเกิดขึ้นมากในลำดับรองลงมา ได้แก่ พฤติกรรมของนักเรียนในการตอบคำถามหรือสนองคำสั่งของครู พฤติกรรมการใช้คำถามของครูที่เป็นแบบจำกัดคำตอบของนักเรียน และพฤติกรรมความเงี้ยวหรือสับสน โดยความถี่ของพฤติกรรม คิดเป็นร้อยละ 24.54, 10.64 และ 8.92 ตามลำดับ จากผลการวิจัยแสดงว่า ครูประถมศึกษาในเขตการศึกษา 11 ส่วนใหญ่ยังเป็นผู้ควบคุมและมีบทบาทในการเรียนการสอนมากกว่านักเรียน เทคนิควิธีการสอนส่วนใหญ่ เป็นการบอก การบรรยาย การสรุปแนะนำหรือเล่าเรื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บัวบุชา ชื่อตรง (2521: 64) กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2518: 245-251) สมศรี ตั้งมณฑลเลิศ (2520: 40-42) วิเชียร เกษประทุม (2521: 56-59) ชลอ วงศ์แสวง (2522: 59-60) และบุญนำ แก้วปิ่นทอง (2525: 116-118)

ที่พบว่า พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียนส่วนใหญ่ ครูเป็นผู้แสดงพฤติกรรมทางวาจา และใช้การบรรยายมากกว่าวิธีอื่น ครูจะเป็นผู้ริเริ่มกิจกรรมต่าง ๆ โดยนักเรียนจะเป็นผู้ตอบสนองต่อคำสั่งหรือคำถามของครู เช่น พูดยตามครู อ่านตามครู ตอบคำถามของครู อ่านหนังสือหรือทำงานตามที่ครูมอบหมาย เป็นต้น การสอนด้วยวิธีการบรรยายโดยตรงของครูนั้น ถึงแม้ว่าจะเป็นวิธีสอนที่นิยมใช้กันแพร่หลาย และมีความจำเป็นในการสอนเนื้อหาหรือถ่ายทอดความรู้ใหม่ ๆ ให้ผู้ที่ยังไม่มีความรู้หรือประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ (มัลลี เวชชาชีวะ 2521: 92) แต่เป็นการสื่อความหมายทางเดียวที่ยึดตัวครูเป็นศูนย์กลาง ผู้สอนไม่ทราบว่าผู้เรียนเข้าใจเรื่องที่ตนเองสอนหรือไม่ และหากครูขาดการเตรียมการสอนที่ดี โดยคิดว่าตนมีความรู้และประสบการณ์มากพอแล้ว ไม่ใช่สื่อการเรียนการสอนอื่น ๆ ประกอบ ผู้เรียนก็จะเรียนรู้ จดจำหรือเข้าใจได้น้อย โดยเฉพาะนักเรียนระดับประถมศึกษาซึ่งมีช่วงเวลาของความสนใจน้อย การสอนด้วยการบรรยาย การบอกหรือการสั่งของครู ควรต้องใช้ให้น้อยลง แต่ควรมุ่งให้นักเรียนได้ปฏิบัติ ได้คิด ได้อภิปราย และตัดสินใจด้วยตนเอง ครูควรเป็นเพียงผู้แนะนำและให้คำปรึกษา คอยส่งเสริม ชักชวนให้นักเรียนได้ค้นคว้าและเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองให้มากขึ้น (ชาญชัย ศรีไสยเพชร 2523: 149)

3.2 พฤติกรรมทางวาจาที่พบว่าเกิดขึ้นน้อยที่สุด ได้แก่ พฤติกรรมการใช้คำถามของครูที่ไม่จำกัดคำตอบ พฤติกรรมครูยอมรับความรู้สึกของนักเรียน และพฤติกรรมครูชมเชยหรือกล่าวให้กำลังใจนักเรียน โดยความถี่ของพฤติกรรมคิดเป็นร้อยละ 1.08, 1.17 และ 1.47 ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิเชียร เกษประทุม (2521: 56-59) ชลอร วงศ์แสง (2522: 59-60) และพิไลลักษณ์ จำเมือง (2525: 139) ที่พบว่า พฤติกรรมที่เกิดขึ้นน้อยที่สุด ได้แก่ พฤติกรรมการยอมรับความรู้สึกของนักเรียน การยอมรับความคิดเห็นของนักเรียน และพฤติกรรมครูยกย่องชมเชยนักเรียน พฤติกรรมทางวาจาเหล่านี้เป็นพฤติกรรมที่มีความสำคัญและจำเป็นมากที่ครูประถมศึกษาควรจะนำมาใช้เพื่อกระตุ้น ชักชวน และส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักคิด ตัดสินใจและกล้าแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะพฤติกรรมการใช้คำถามของครูที่ไม่จำกัดคำตอบของนักเรียน ซึ่งเป็นลักษณะของคำถามที่ดี เพราะจะช่วยส่งเสริมให้นักเรียนอยากใช้ความคิด ได้พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ได้แสดงความคิดเห็นและความรู้สึกได้อย่างเสรี (ศิริกาญจน์ โกสมภ 2521: 15) ส่วนพฤติกรรมการยอมรับความรู้สึกและความคิดเห็นของนักเรียน และพฤติกรรมการยกย่องชมเชยนักเรียนนั้น เป็นพฤติกรรมการ

เสริมแรงทางสังคม และเป็นการใช้อิทธิพลทางอ้อมของครู ที่จะช่วยให้นักเรียนเกิดความรู้สึกอบอุ่นใจและภูมิใจที่ความรู้สึกและความคิดเห็นของตนเองได้รับการยอมรับ นักเรียนจะเกิดความมั่นใจในตนเอง กล้าและกระตือรือร้นที่จะแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์นั้นอีก ทำให้นักเรียนเกิดเจตคติที่ดีต่อการเรียน และทำให้การสอนของครูมีประสิทธิภาพมากขึ้น (เศรษฐศักดิ์ หนูทอง 2528: 113)

3.3 จากการเปรียบเทียบสัดส่วนของพฤติกรรมการใช้อิทธิพลทางอ้อมกับการใช้อิทธิพลทางตรงของครู พบว่า ครูได้แสดงพฤติกรรมการใช้อิทธิพลทางตรงมากเป็น 2.3 เท่าของการใช้อิทธิพลทางอ้อม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บัวนุชา ชื่อตรง (2512: 64) กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2518: 245-251) และสมศรี ตั้งมงคลเลิศ (2520: 40-42) ที่พบว่า ครูส่วนใหญ่ใช้อิทธิพลทางตรงมากเป็น 2-3 เท่าของการใช้อิทธิพลทางอ้อม และจากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า พฤติกรรมหลักที่พบเป็นประจำในชั้นเรียนส่วนใหญ่คือการบรรยายหรืออธิบายของครูเพื่อให้ข้อความรู้หรือเนื้อหาเกี่ยวกับการเรียนการสอน ทั้งที่เป็นการบรรยายโดยตรง และที่เป็นการอธิบายประกอบการใช้สื่อ การสาธิต หรือการทดลอง การบอกให้นักเรียนอ่านหนังสือและการสั่งให้นักเรียนปฏิบัติตาม นอกจากนี้ยังพบว่าครูมักจะใช้การว่ากล่าวตักเตือนหรือวิจารณ์นักเรียน การคาดโทษนักเรียนมากเป็น 2 เท่าของการยกย่องชมเชยนักเรียน ครูบางคนไม่พบว่าได้ใช้พฤติกรรมการยกย่องชมเชยนักเรียนแต่อย่างใด โดยให้เหตุผลว่า พฤติกรรมการยกย่องชมเชยนี้ เหมาะสำหรับใช้กับนักเรียนชั้นเด็กเล็กเท่านั้น ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง เพราะว่าการแสดงออกของนักเรียน ก็ย่อมต้องการการยอมรับและการเสริมแรงจากครู

จากงานวิจัยของ อีระชัย ปุณณโชติ (อ้างใน บุญนำ แก้วปิ่นทอง 2525: 52) และวรารามณ์ ชัยโอภาส (2525: 134) ได้พบว่า พฤติกรรมการใช้อิทธิพลทางอ้อมของครูจะช่วยส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนได้มากกว่าการใช้อิทธิพลทางตรง และพฤติกรรมการตอบสนองและพฤติกรรมการริเริ่มของนักเรียน จะเปลี่ยนแปลงไปตามวิธีสอนของครู ถ้าครูใช้อิทธิพลทางอ้อมมาก นักเรียนก็จะมีพฤติกรรมการริเริ่มมาก และถ้าครูใช้อิทธิพลทางตรงมาก นักเรียนก็จะมีพฤติกรรมการตอบสนองมาก และจากงานวิจัยของ สุมาลี พิศราภูล (2518: 46) พบว่า การสอนของครูที่ใช้อัตราส่วนระหว่างการใช้อิทธิพลทางอ้อมต่ออิทธิพลทางตรงในระดับต่ำ มีผลทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่า การสอนของครูที่ใช้อัตราส่วน

ระหว่างการใช้อธิพผลทางอ้อมต่ออธิพผลทางตรงในระดับสูง กล่าวคือ การสอนของครูที่ใช้
 อธิพผลทางอ้อมกับอธิพผลทางตรงในระดับที่ใกล้เคียงกัน ทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์สูงกว่าการ
 สอนของครูที่ใช้อธิพผลทางตรงมากกว่าอธิพผลทางอ้อม ดังนั้นครูจึงควรทำความเข้าใจถึงผลของ
 พฤติกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ แล้วพิจารณาปรับปรุงพฤติกรรมการสอนของตน โดยลดบทบาทในการ
 ควบคุมหรือผูกขาดเป็นผู้บรรยายฝ่ายเดียว มาเป็นการแนะนำช่วยเหลือ ยั่วยุและให้กำลังใจ
 นักเรียนเป็นผู้ริเริ่มและให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากขึ้น

3.4 จากการเปรียบเทียบสัดส่วนของพฤติกรรมการใช้คำถามของครู พบว่า ครู
 ใช้คำถามที่เป็นการจำกัดคำตอบมากเป็น 10 เท่าของการใช้คำถามที่ไม่จำกัดคำตอบ ซึ่ง
 สอดคล้องกับการศึกษาของ ไฮแมน (Hyman 1970: 232) พบว่าคำถามที่ครูส่วนใหญ่ใช้
 ประมาณร้อยละ 70-80 เป็นคำถามขั้นความรู้ความจำ และจากการวิจัยเกี่ยวกับลักษณะคำถาม
 และทักษะการใช้คำถามของครูโดย กัลยา เขียวขำ (2525: 74-76) พบว่า ครูใช้คำถาม
 ประเภทความรู้ความจำมากที่สุด โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 93.54 และใช้มากอย่างสม่ำเสมอ
 นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าพฤติกรรมการใช้คำถามของครูมีความสัมพันธ์กับการตอบสนองและการ
 ริเริ่มของนักเรียน กล่าวคือ ถ้าครูใช้คำถามที่เป็นการจำกัดคำตอบ นักเรียนก็มีแนวโน้มที่จะ
 ตอบสนองมาก แต่ถ้าครูใช้คำถามที่ไม่จำกัดคำตอบ นักเรียนก็จะแสดงพฤติกรรมการริเริ่ม รู้จัก
 วิเคราะห์ และแสดงความคิดเห็นมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ แมรี เฟรนด์ (Mary
 Friend) และฟรีแมน (Freeman) (อ้างใน กัลยา เขียวขำ 2525: 41-43) ที่พบข้อสรุป
 คล้ายคลึงกันคือ ความคิดสร้างสรรค์ สามารถพัฒนาขึ้นได้โดยใช้คำถามของครู โดยเฉพาะคำถาม
 ชนิดมีหลายคำตอบ เพราะนักเรียนจะตอบสนองในเชิงริเริ่มต่อคำถามชนิดหลายคำตอบมากกว่า
 คำถามชนิดที่มีคำตอบเดียว จากการศึกษาของผู้วิจัย ซึ่งพบว่าครูจะใช้คำถามในการเรียนการ
 สอนอยู่เสมอ แต่คำถามของครูส่วนใหญ่เป็นคำถามขั้นความรู้ความจำ เป็นคำถามที่มีคำตอบเดียว
 เป็นคำถามที่จำกัดคำตอบ พฤติกรรมของนักเรียนจึงเป็นการตอบคำถามหรือสนองคำสั่งของครูมาก
 เป็น 7 เท่าของการริเริ่ม หรือแสดงความคิดเห็น ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากครูยังขาดความเข้าใจ
 ถึงการจำแนกประเภทของคำถาม และลักษณะของคำถามที่ดี และที่สำคัญคือ ครูขาดทักษะในการ
 ใช้คำถาม และขาดเทคนิคที่จะสะท้อนให้ครูได้เห็นพฤติกรรมการใช้คำถามของตน (Ambrose
 Clegg 1971: 185)

3.5 พฤติกรรมอื่น ๆ ของครูและนักเรียนที่ไม่ใช่การแสดงออกทางวาจา พบว่า พฤติกรรมที่ไม่ใช่การแสดงออกทางวาจาส่วนใหญ่เป็นพฤติกรรมของนักเรียน และส่วนใหญ่เป็น พฤติกรรมการตอบสนองต่อคำสั่งของครู เช่น การเขียนคำหรือข้อความตามคำบอกของครู การลอกโจทย์ และทำแบบฝึกหัดตามที่ได้รับมอบหมาย การอ่านหนังสือในใจตามที่ครูกำหนดให้ การค้นหาความหมายของคำศัพท์ การแต่งประโยค วาตรูป การปฏิบัติตามบัตรงานหรือตาม การแนะนำของครู รวมทั้งพฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออกพร้อมกับพฤติกรรมทางวาจา เช่น การแสดงบทบาทสมมติ การแสดงท่าทางประกอบเพลง การทำการทดลอง การแกะสลัก และ จัดตกแต่งผักและผลไม้เป็นกลุ่ม ๆ ตามแบบของวิทยากร พฤติกรรมที่เป็นการริเริ่มที่ค่อนข้าง ชัดเจน ได้แก่ การคิดหาวิธีและทดลองต่อตัวแบบต่าง ๆ ของนักเรียน ส่วนพฤติกรรมที่ไม่ใช่การ แสดงออกทางวาจาของครู ส่วนใหญ่เป็นพฤติกรรมประกอบการบรรยายและการอธิบาย เช่น การเขียนข้อความหรือวาครูปบนกระดานดำ การยกรูปภาพ บัตรคำ แล้วเสียบกระเป๋าน้ำ การสาธิต และการแสดงการทดลอง เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบพฤติกรรมการยอมรับและยกย่อง ชมเชยนักเรียนโดยการพยักหน้า การยิ้มให้กำลังใจ และการปรบมือแสดงความชื่นชม พฤติกรรมการดำเนินหรือลงโทษนักเรียนเท่าที่พบ ได้แก่ การทำสีหน้าท่าทางไม่พอใจ การจับปาก เดือน การใช้มือหยิกหรือบีบที่ต้นแขนของนักเรียน เป็นต้น แต่นับว่าพบน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับ พฤติกรรมทางวาจาและพฤติกรรมด้านอื่น ๆ ของครู

ผลการประเมินการฝึกอบรมครูตามโครงการปรับปรุงประสิทธิภาพการเรียนการสอนของครูประถมศึกษา เขตการศึกษา 11 โดยสรุปแล้วพบว่า โครงการปรับปรุงประสิทธิภาพการเรียนการสอนของครูประถมศึกษา ในความรับผิดชอบของสำนักงานโครงการรับความช่วยเหลือ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการนี้ เป็น โครงการฝึกอบรมครูที่ได้นำนวัตกรรมทางการศึกษามาผสมผสานกับเทคนิคและวิธีการต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม จึงทำให้เป็นโครงการฝึกอบรมที่ได้รับความสนใจอย่างมากในวงการศึกษา โดยทั่วไป ผลจากการวิจัยครั้งนี้ พบว่า กระบวนการฝึกอบรมครูตามโครงการนี้ ซึ่งประกอบ ไปด้วยการเตรียมการฝึกอบรม การดำเนินการฝึกอบรม พฤติกรรมของผู้ดำเนินการฝึกอบรม และพฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรม รวมทั้งผลการเรียนรู้และความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ได้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย และเป็นไปตามเกณฑ์การประเมิน เป็นส่วนใหญ่ และจากการติดตามประเมินพฤติกรรมของครู ภายหลังจากการฝึกอบรม โดยเฉพาะพฤติกรรมด้าน

คุณธรรม ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักที่สำคัญที่สุดของโครงการนี้ พบว่า ครูประถมศึกษาในเขตการศึกษา 11 ส่วนใหญ่ มีพฤติกรรมด้านคุณธรรมอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจ ทำให้พฤติกรรมการจัดการเรียนการสอน และพฤติกรรมด้านอื่น ๆ ของครูมีแนวโน้มที่ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการประเมินของคณะปฏิบัติงานประเมินโครงการ สำนักงานโครงการรับความช่วยเหลือ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2530: 268-269) แสดงถึงประสิทธิภาพของโครงการและประสิทธิผลของการดำเนินการฝึกอบรมครั้งนี้ได้เป็นอย่างดี

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การฝึกอบรมครูตามโครงการนี้ประสบผลสำเร็จ เป็นที่น่าพอใจ อาจจะเป็นเพราะว่ากระบวนการบริหารโครงการ และการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมครั้งนี้ ซึ่งจากผลการประเมินโดยคณะผู้ประเมินโครงการ การฝึกอบรมนักร้อง พบว่า ได้มีการวางแผนและดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยกระบวนการบริหารงานโครงการเป็นไปตามหลัก POSDCORB ของ ลูเธอ กุลิค ทุกประการ การดำเนินการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมเป็นไปตามเกณฑ์สากล 11 ขั้นตอน และแต่ละขั้นตอนเป็นการดำเนินการ โดยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญโดยเฉพาะ นอกจากนี้ หัวหน้าโครงการซึ่งเป็นผู้ริเริ่ม และทำหน้าที่เป็นผู้เชี่ยวชาญประจำโครงการ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยบารมี เป็นผู้มีคุณธรรมและความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาคุณภาพของการประถมศึกษาของชาติให้เป็นผลสำเร็จ จึงได้รับความศรัทธาและการยอมรับจากคณะผู้ปฏิบัติงานทุกฝ่าย คณะผู้ปฏิบัติงานที่ได้รับการคัดเลือกมา เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และมีความรับผิดชอบสูง การวางแผน การมอบหมายงาน และการปฏิบัติงานยึดหลักการทำงานร่วมกัน และมีการกำกับดูแลติดตามผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ 2529: 260-263) และประการสุดท้ายคือ โครงการปรับปรุงประสิทธิภาพการเรียนการสอนของครูประถมศึกษานี้ เป็นโครงการที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาของการประถมศึกษาปัจจุบันและสอดคล้องกับความต้องการของครูประถมศึกษา และเป็นโครงการที่ให้ความสำคัญแก่ครูประถมศึกษาที่จะมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการแก้ปัญหาการศึกษาของชาติ

การปฏิบัติงานใด ๆ โดยเฉพาะงานที่ต้องจัดกระทำกับคนจำนวนมาก ย่อมจะมีจุดด้อยอยู่บ้าง ดังนั้นการติดตามประเมินการฝึกอบรมครูตามโครงการปรับปรุงประสิทธิภาพการเรียนการสอนของครูประถมศึกษานี้ จึงพบว่า การดำเนินการและผลของการฝึกอบรม ยังประสบปัญหาและมีข้อจำกัดอยู่บ้าง เช่น ชุดฝึกอบรมมีจำนวนไม่เพียงพอกับจำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรม สื่อเสริมบางอย่างจัดส่งไปยังจุดฝึกอบรมล่าช้า บางครั้งก็ชำรุด มิไม่ครบหรือไม่เป็นไป

ตามตารางการฝึกอบรม บางจุดฝึกอบรมต้องให้ศึกษาสื่อเสริมนอกเวลา บางครั้งเสียเวลาไปกับการจัดสถานที่เกือบ 20 นาที เพื่อศึกษาภาพเลื่อนเพียง 10 นาที การกำหนดเกณฑ์ในการทดสอบความรู้หลังการฝึกอบรมทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเครียดและพยายามที่ทำคะแนนให้ผ่านเกณฑ์โดยวิธีการต่าง ๆ นอกจากนี้ยังพบว่ายังมีข้อจำกัดในเรื่องของงบประมาณ จำนวนและความสามารถของผู้ดำเนินการฝึกอบรม ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละจุดฝึกอบรม และประการสำคัญที่สุดที่ทุกฝ่ายตั้งแต่ผู้บริหารระดับสูง จนกระทั่งถึงผู้ปฏิบัติงานต่างก็เห็นความสำคัญ แต่มีการปฏิบัติจริงน้อยมาก คือ การนิเทศ ติดตามให้ความช่วยเหลือ และการประเมินผลการปฏิบัติงานของครู ภายหลังจากการฝึกอบรม

ข้อเสนอแนะ

เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาโครงการฝึกอบรม การปรับปรุงประสิทธิภาพการเรียนการสอน และเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะเพิ่มเติม ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่รับผิดชอบ

1.1 ผู้ดำเนินการฝึกอบรมและผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่ แสดงความคิดเห็นและพึงพอใจต่อการฝึกอบรมตามโครงการนี้อยู่ในระดับมาก และเสนอแนะให้จัดการฝึกอบรมลักษณะนี้อย่างสม่ำเสมออย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง โดยจัดฝึกอบรมครูผู้สอนแต่ละกลุ่มประสบการณ์ เพื่อเน้นทักษะการสอน และ เทคนิควิธีการสอนเฉพาะกลุ่มประสบการณ์นั้น

1.2 ในการดำเนินการฝึกอบรมทุก ๆ โครงการ ควรจะมีเนื้อหาและกิจกรรมด้านคุณธรรมแทรกอยู่ด้วยทุกครั้ง โดยเน้นคุณธรรมความรับผิดชอบของผู้บริหาร และความสำนึกในหน้าที่ของครูผู้สอนเป็นพิเศษ

1.3 ผู้เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นและความพึงพอใจต่อการฝึกอบรมในเรื่องที่เกี่ยวกับเวลา สถานที่ งบประมาณ และความน่าสนใจของสื่อเสริมอยู่ในระดับปานกลางและต่ำ ดังนั้นในการจัดฝึกอบรมโครงการต่อไป ควรจะได้พิจารณาปรับปรุงแก้ไขในเรื่องดังกล่าว โดยเฉพาะการฝึกอบรมที่ต้องใช้สื่อโสตทัศนฯ ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของสถานที่ให้สามารถอำนวยความสะดวกและเอื้อต่อการใช้สื่อในการฝึกอบรมยิ่งขึ้น

1.4 ในการฝึกอบรมที่ต้องใช้หลักสูตรและสื่อทัศนูปกรณ์ต่าง ๆ จากส่วนกลาง หรือหน่วยงานอื่นควรจะมีการประสานงาน และได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย เพื่อให้การเตรียม การและการดำเนินการฝึกอบรมเป็นไปโดยราบรื่น และเพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานมีความเข้าใจตรงกัน ทุกระดับ

1.5 การจัดการฝึกอบรม หรือดำเนินงานโครงการใด ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียน การสอน ควรให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และควรตั้งอยู่บนพื้นฐานความสนใจและความต้องการ ของครูหรืออย่างน้อย ครูจะต้องมีความเข้าใจและยอมรับวัตถุประสงค์ของโครงการนั้น ๆ

1.6 ภายหลังจากการฝึกอบรม จะต้องกำหนดให้มีขั้นตอน และผู้รับผิดชอบ เกี่ยวกับการติดตาม นิเทศและประเมินผลให้ทั่วถึง อย่างต่อเนื่องและจริงจัง และควรมีการประชุมสัมมนา ผู้ดำเนินการฝึกอบรม ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางที่จะ ดำเนินการต่อไป

1.7 งานโครงการฝึกอบรมเกี่ยวกับการเรียนการสอน เป็นการดำเนินการเพื่อ พัฒนางานวิชาการโดยตรง ศึกษานิเทศก์ทุกคน ควรจะได้รับการฝึกอบรมให้มีความรู้ ความเข้าใจ ตรงกันและมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบ เพื่อให้สามารถให้การนิเทศติดตามช่วยเหลือครู ภายหลังจาก การฝึกอบรมได้

1.8 ผู้บริหารทุกระดับ จะต้องให้ความสำคัญกับงานวิชาการมากกว่างานด้าน อื่น ๆ โดยพยายามลดงานหรือกิจกรรมพิเศษอื่น ๆ ของครูและศึกษานิเทศก์ ให้น้อยลง เพื่อครู จะได้มีเวลาทุ่มเทและให้ความสนใจกับการเรียนการสอนมากขึ้น และเพื่อให้ศึกษานิเทศก์ออก ติดตามนิเทศและให้ความช่วยเหลือครูได้อย่างสม่ำเสมอ ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจงานวิชาการและสามารถให้การนิเทศภายในโรงเรียนได้ รวมทั้งการพิจารณา ความดีความชอบประจำปี ผู้บริหารจะต้องให้ความสำคัญกับผลงานทางด้านวิชาการมากกว่างาน อื่น ๆ

1.9 ในการพิจารณาคัดเลือกเพื่อบรรจุและแต่งตั้งให้ครูดำรงตำแหน่งต่าง ๆ เช่น เป็นผู้บริหารโรงเรียน ศึกษานิเทศก์ หรือครูวิชาการกลุ่ม เป็นต้น นอกจากจะต้องเป็นผู้ มีความรู้ ความสามารถเชิงวิชาการแล้ว ควรจะให้ความสำคัญในเรื่องของบุคลิกภาพ และ คุณธรรมจริยธรรม เป็นที่ศรัทธาและยอมรับของครูทั่วไปด้วย

1.10 ผู้บริหารหรือผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดทำโครงการและการฝึกอบรม ควรจะได้อศึกษามผลการประเมินการฝึกอบรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการบริหารและปรับปรุงการดำเนินโครงการต่าง ๆ ให้บังเกิดผลดีมากที่สุด

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัย

2.1 ในแต่ละจังหวัดควรจะต้องตั้งบุคคลหรือคณะปฏิบัติงานขึ้นเพื่อทำการศึกษาวิจัยเชิงประเมิน การฝึกอบรมครูตามโครงการนี้ให้ครอบคลุมทุกจังหวัด จะช่วยให้หน่วยงานที่รับผิดชอบได้สารสนเทศที่ใกล้เคียงกับสภาพความเป็นจริงมากขึ้น

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมการจัดการเรียนการสอน และพฤติกรรมด้านคุณธรรมของครู ระหว่างก่อนการฝึกอบรมกับหลังการฝึกอบรม จะช่วยให้เห็นพฤติกรรมของครูที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งแสดงถึงประสิทธิผลของการฝึกอบรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2.3 ในการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของครู ควรสนับสนุนให้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพหรือการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในโรงเรียน เป็นระยะเวลาอย่างน้อย 4-6 เดือน เพื่อให้งานวิจัยได้ข้อมูลที่ลึก มีความชัดเจน และเชื่อถือได้มากกว่าการสำรวจหรือการสอบถาม

2.4 ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อติดตามพฤติกรรมการนำความรู้ความเข้าใจจากการฝึกอบรมไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน และพฤติกรรมด้านคุณธรรมของครู ภายหลังจากการฝึกอบรม เป็นระยะ ๆ เช่น 3 เดือน 6 เดือน และ 1 ปี เป็นต้น

2.5 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้เวลาในการปฏิบัติการสอน ในวันหนึ่ง ๆ ของครู โดยอาจจะเปรียบเทียบระหว่างเพศ ประสบการณ์การสอน หรือระหว่างครูที่ต่างสังกัด เป็นต้น

2.6 ควรส่งเสริมให้ครูได้ทำการศึกษาวิจัยในชั้นเรียน หรือในโรงเรียนให้มากขึ้น เช่น ศึกษาพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน พฤติกรรมการใช้คำถามของครู และพฤติกรรมการเสริมแรงของครู เป็นต้น เพื่อให้ครูได้ข้อมูลในการประเมินและปรับปรุงประสิทธิภาพการเรียนการสอนของตนเอง โดยเฉพาะทักษะการใช้คำถามที่จะช่วยกระตุ้นให้นักเรียนรู้จักคิดริเริ่ม ได้แสดงความคิดเห็นและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล